

Tallinna Ülikool
Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut

Laura Mere

50/50 JAGATUD HOOLDUSÕIGUS –
EGALITAARSEID SOOSUHTEID SOODUSTAV LAHENDUS?

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Kadri Aavik

Kaitsmisele lubatud.....

Tallinn 2015

RESÜMEE

Käesolev bakalaureusetöö keskendub ebatraditsioonilise 50/50 jagatud hooldusõiguse uurimisele lapsevanemate perspektiivist. Töö eesmärgiks on uurida, kuidas lapsevanemad jõuavad antud lahenduseni ja kuidas see aitab kaasa soosuhete egalitaarsusele.

Töö teoreetilises osas selgitan töös kasutatavaid põhimõisteid ja teoreetilisi lähenemisi ning annan ülevaate mujal maailmas tehtud uuringutest jagatud hooldusõiguse teemal. Lisaks keskendun Eesti ühiskonnas perekonnaga seotud väärtushinnangute muutustele ning räägin riigi võimalikust rollist kirjeldatud hooldusõigusele kaasa aitamisel.

Tegemist on kvalitatiivse uurimusega, mille käigus viisin läbi 10 narratiivintervjuud Eesti lapsevanematega, kes praktiseerivad seda lahendust. Intervjuude analüüsimiseks kasutasin temaatilist narratiivanalüüsi meetodit.

Tulemustest ilmnes, et kooselu perioodist rääkides toodi välja selline elukorraldus, mis oli seotud traditsiooniliste pere- ja soonormidega – emad olid lastega kodus ja hoolitsesid majapidamise eest ning isad käisid tööl ja teenisid raha. Lahkumineku järgsetest kogemustest rääkides kasutasid inimesed võrdsuse ja õigluse mõisteid ning jagatud hooldusõiguse kasutuselevõtmist põhjendati lapsevanemate võrdväarsusega ning selles nähti ainuvõimalikku lahendust, et jagada õiglaselt ära lapse või lastega seotud kohustused. Leiti, et 50/50 jagatud hooldusõigus on parim variant selleks, et oleks võimalik edukalt ühildada pere- ja tööelu. Rõhutati erinevate rollide omaksvõttu, mida varasemalt oma sookategooriaga ei seostatud – mehed tõstsid esile traditsiooniliselt naistega seotud rollide omaksvõttu ja vastupidi. Tulemuste põhjal võib öelda, et jagatud hooldusõigus aitab kaasa egalitaarsete soosuhete tekkimisele.

Märksõnad: sugu; sooloome; 50/50 jagatud hooldusõigus; egalitaarsed soosuhted; traditsioonilised pere- ja soonormid

ABSTRACT

This thesis focuses on analysing 50/50 shared custody, as a new and untraditional phenomenon, from the perspective of parents who have taken up such an arrangement. The aim of the thesis is to find out, how parents reach this decision and how this life arrangement contributes to achieving egalitarian gender relations.

In the theoretical part of this research, I explain the main concepts and theoretical approaches and give an overview of previous research conducted elsewhere in the world on shared custody. In addition, I provide an overview of the changing values on family life in the Estonian society, and explain the possible effect of state policies to the promotion of shared custody.

I conducted this research using qualitative methods. Ten narrative interviews were conducted with parents, who have chosen to share custody of their child or children with their former partners. I analysed the interviews using thematic narrative analysis.

The results showed that when speaking of the period that the interviewees lived together, they talked about their everyday lives referring to traditional family and gender norms – mothers stayed at home and took care of children and household and fathers were at work and earning money. In telling about their lives after separation, parents used the terms equality and justice to describe advantages of shared custody, which were justified with arguments on the equality of parents. In addition, in this situation, parents saw shared custody as the only possible solution to share responsibilities related to their child or children. It was found that shared custody is the only opportunity to reconcile their family life and work. Mothers and fathers emphasized different roles that they adopted, once they took up shared custody, which were not associated with their gender categories – men pointed out that they embraced feminine roles and vice versa. Based on the results, it can be suggested that shared custody helps to achieve egalitarian gender relations.

Keywords: gender; doing gender; 50/50 shared custody; egalitarian gender relations; traditional family and gender norms

SISUKORD

RESÜMEE	2
ABSTRACT	3
SISUKORD	4
SISSEJUHATUS	6
1 TEOREETILINE TAUST	9
1.1 Töös kasutatavad põhimõisted	9
1.1.1 Sugu	9
1.1.2 Soo sotsiaalne konstrueeritus	9
1.1.3 Sooloome, sugu kui sooritus	10
1.1.4 Perekonna mõiste ja selle muutumine ajas	12
1.2 Muutused traditsioonilistes pere- ja soonormides	14
1.2.1 Sotsiaalse vahetuse teooria	15
1.2.2 Ebatraditsioonilised vanemarolid	16
1.2.3 Egalitaarsete pereväärtustega seotud hoiakud Eesti ühiskonnas	17
1.2.4 Eesti riigi panus egalitaarsete soosuhete soodustamiseks: soolise võrdõiguslikkuse ja perepoliitika, õigusaktid	18
1.3 Perekonnaseadus ja 50/50 jagatud hooldusõigus; varasemad uuringud	20
2 METOODIKA	23
2.1 Andmekogumismeetod	23
2.2 Valim	24
2.3 Andmeanalüüsi meetod	26
2.4 Uuriija roll	26
3 TULEMUSED	28
3.1 Soonormid enne lahkuminekut	28
3.2 50/50 jagatud hooldusõigus – meestepoolne soov	33
3.3 Isadus on uus emadus?	35
3.3.1 Isa-lapse side	35
3.3.2 Isarollile omistatud uutest tähendustest	37
3.3.3 „Õnneks sai laste isa peale lahkuminekut ka rohkem isaks“	38
3.4 Jagatud hooldusõiguse tajutud mõju isiklikule ajale ja vabadusele	39
3.5 Intervjueeritavate hinnangud Eesti riigi ja kohtusüsteemi rollile 50/50 jagatud hooldusõiguse kontekstis	41

4	ARUTELU JA JÄRELDUSED.....	43
5	KOKKUVÕTE.....	49
	KASUTATUD KIRJANDUS	50

SISSEJUHATUS

Käesolev bakalaureusetöö keskendub jagatud hooldusõiguse uurimisele lapsevanemate perspektiivist. Tegemist on uue sotsiaalse olukorraga, uut tüüpi elukorraldusega, mille need lapsevanemad on omaks võtnud. Mina uurin seda, kas see uut tüüpi elukorraldus toob kaasa muudatusi sookategoriale omistatud tähendustes ja osapoolte soosuhetes.

Töö keskmes on lapsevanemad, kes teostavad lapse või laste suhtes võrdset hooldusõigust, mis tähendab seda, et pool aega on laps emaga ja pool isaga¹. Sellise jagamise puhul on reeglina tegemist inimeste omavahelise kokkuleppega, mis tähendab seda, et ametlikku informatsiooni ega statistikat selliste perekondade kohta andmebaasidest ei leia (Hansson, 2007). Jagatud hooldusõiguse puhul on võimalik uurida mitut erinevat aspekti, kuid minu töö fookus on lahkuläinud partneritel (mitte sellel, kuidas see mõjutab lapsi) ning täpsemalt sellel, kas ja kuidas jagatud hooldusõigus mõjutab soosuhete egalitaarsust. Käsitlen oma töös vaid heteroseksuaalseid paare, sest jagatud hooldusõigusele keskendumine eri soost lapsevanemate puhul võimaldab uurida maskuliinsuse ja feminiinsuse konstrueerimist selles kontekstis, mille kaudu saab teha järeldusi soosuhete egalitaarsuse (või sinnapoole liikumise/mitteliikumise) kohta. Samuti ei saa Eestis kontekstis rääkida homoseksuaalsete paaride puhul veel ametlikust kooselust, kuna 09.10.2014 vastuvõetud seadus, mille kohaselt on neil võimalik registreerida ametlikult oma kooselu, jõustub alles 01.01.2016 (Riigiteataja, kooseluseadus²).

OECD perekonna andmebaasist ilmneb, et 2010. aasta seisuga moodustavad kahe vanemaga leibkonnad Eestis 65,5 % kõikidest lastega leibkondadest ning iga viies leibkond Eestis on üksikvanemaga, sealjuures on üksikemade protsent 90,4 % ja üksikisade protsent 9,6 % (OECD, 2010). Lisaks sellele ilmneb 2011. aasta Eurostati uuringust, et kõige kõrgem üksikemade osakaal Euroopa Liidu riikides on Eestis ja Suurbritannias, kus üksikemad moodustasid 7% lastega leibkondadest, samas kui üksikisade oli 1% (Eurostat, 2011). OECD andmetest ilmneb ka see, et 16,7 % lastest elab Eestis nii, et ema ja isa ei jaga ühist majapidamist, aga lapsed suhtlevad mõlema vanemaga (OECD, 2010). Kahjuks ei ole siinkohal välja toodud seda, kas suhtlemine tähendab kontakti hoidmist erinevate

---

¹ Tegelikult on jaotus paindlik ja sõltub vanemate omavahelisest kokkuleppes, näiteks nädal ühe vanema juures, nädal teise juures, kaks nädalat ühe, kaks teise juures või päevade kaupa ära jagatud (esmaspäev, kolmapäev, reede ühe juures ja ülejäänud teise vms).

² <https://www.riigiteataja.ee/akt/KooS> (kooseluseadus)

kommunikatsioonivahendite kaudu (telefon, skype, sotsiaalmeedia) ja aeg-ajalt kokkusaamisi või on selle grupi puhul tegemist 50/50 jagatud hooldusõigusega käesoleva töö mõistes.

Tegemist on ka sooaspektist tähtsa küsimusega, sest Eesti ühiskonnas on viimaste aastate jooksul palju räägitud üksikvanematest, eelkõige üksikemadest ja sellest, kuidas üksikemaks olemine mõjutab inimeste toimetulekut, laste heaolu ja üldist elukeskkonda (nt Sinisaar & Tammpuu, 2009; Luuk, 2008; Poolakese & Reinomägi, 2008), mis tõstatab soonormide ja soosuhete seisukohast olulise küsimuse – kes peaks last kasvatama vanemate lahkuminekku järel? Üldiselt keskendutakse Eesti kontekstis üksikvanematest, eriti üksikemadest rääkides just nendele samadele teemadele, kuid vähem tähelepanu pööratakse sooaspektile. Minu bakalaureusetöö täidab just seda lünka senises kirjanduses. Traditsiooniliselt on oldud Eestis arvamusel, et kui minnakse lahku, siis laps peaks elama koos emaga, sest emal on rohkem sõnaõigust, olles lapse jaoks esmane hooldaja (*primary carer*) (Hansson, 2010). Samas on viimasel ajal märgata muutusi inimeste hoiakutes. Näiteks 2013. a Soolise Võrdõiguslikkuse Monitooringu (edaspidi SVM) järgi leidis vaid 34 % vastanutest, et laps peaks vanemate lahkuminekku korral jääma elama emaga, 66 % valisid mõne muu variandi (nt osa aega ema, osa isa juures või et peaks arvestama lapse sooviga) (Pärtel jt., 2013: 46).

Eestis on tehtud uuringuid (Hansson, 2007; Sinisaar & Tammpuu, 2009), mis käsitlevad üksikvanemate toimetulekut, probleeme ja vajadusi, kuid 50/50 jagatud hooldusõigust mulle teadaolevalt põhjalikult uuritud ei ole. Kuni 1960ndate aastate lõpuni peeti lääneriikides parimaks lahutusvariandiks nn puhast lahkuminekku (*clean break*), mis tähendas, et lahutuse puhul peeti õigeks jätta laste hooldusõigus emale ning katkestada isa ja lapse omavahelised kontaktid (Hansson, 2007). 1970ndatel hakati rõhutama mõlema vanema kohustust ka pärast lahutust laste kasvatamises osaleda ning perekonnaõiguses tulid kasutusele mõisted „jagatud hooldus” (*shared custody*)³ ja „ühishooldus” (*joint custody*)⁴ (ibid). Selle käsitluse kohaselt ei sõltu vanemate ja laste sidemed perekonna juriidilisest legitiimsusest ning kuigi abielu ei pruugi olla elupõline, sidemed lapse ja tema lihaste vanemate vahel seda selle kontseptsiooni kohaselt kindlasti on (ibid). Samas artiklis

---

³ Olukord, kus laps veedab enam-vähem võrdse aja mõlema lahkuläinud vanema kodus ja hoole all, samas kui lapsevanematel on võrdsed legaalsed õigused oma lapse ees (autori märkus).

⁴ Olukord, kus lapsevanematel on võrdsed legaalsed õigused oma lapse ees, kuid lapse elukoht on määratud ühe vanema juurde. Eristatakse veel *joint physical custody* ja *joint legal custody* (autori märkus).

on Hansson leidnud, et kuigi Eestis on üsna levinud veel „puhta lahkumineku“ mudel, hakkab selle kõrvale tekkima ka teisi võimalikke lahendusi. Minu poolt uuritav 50/50 jagatud hooldusõigus on üheks võimaluseks.

Bakalaureusetöö esimeses osas selgitan uurimisprobleemiga seotud mõisteid ja teoreetilisi lähenemisi ning teen ülevaate varasematest mujal maailmas läbi viidud uuringutest minu uurimisteemal. Lisaks annan ülevaate muutuvatest perega seotud väärtustest Eesti ühiskonnas, mis võivad mõjutada 50/50 jagatud hooldusõiguse kasvavat populaarsust. Räägin riigi võimalikust rollist kirjeldatud hooldusõiguse kujunemisele kaasa aitamisel. Järgnevas peatükis tutvustatud teoreetilised lähenemised ja mõisted ning varasemad uuringud aitavad mul oma bakalaureusetöös mõtestada lapsevanemate hoiakuid ja suhtumist traditsioonilistesse pere- ja soonormidesse ning põhjuseid, miks mõned lapsevanemad otsustavad lahkumineku järgselt ebatraditsioonilise lahenduse kasuks.

Käesoleva bakalaureusetöö peamiseks uurimisküsimuseks on: „Kuidas jõuavad lapsevanemad lahkumineku järgselt ebatraditsioonilise 50/50 jagatud hooldusõiguseni ja kuidas see mõjutab soosuhete egalitaarsust?“ Küsimus kuulub nii perekonna- kui ka sootsioloogia uurimisvaldkonda.

Peamisest uurimisküsimusest lähtuvalt püstitasin ka ühe alamküsimuse, millele soovisin leida vastuse:

1. Milliseid tähendusi omistavad intervjueeritud lapsevanemad laiemalt 50/50 jagatud hooldusõigusele ja selle rakendamisele tuginedes enda isiklikule kogemusele?

1 TEOREETILINE TAUST

1.1 Töös kasutatavad põhimõisted

1.1.1 Sugu

1970. aastatel hakati soouurimuslikus kirjanduses eristama bioloogilist (*sex*) ja sotsiaalset (*gender*) sugu (West & Zimmermann, 1987; Koivunen & Liljeström, 2003; Holmes, 2007). Soouurimuslikus traditsioonis käsitletakse bioloogilist sugu kui midagi, mida kirjeldatakse läbi bioloogia: inimese anatoomia, hormoonid ja füsioloogia; on kaks teineteisest erinevat, kuid üksteist täiendavat anatoomilis-füsioloogilist olendit (mees ja naine) (Koivunen & Liljeström, 2003). Sotsiaalne sugu on aga see, mille hulka kuuluvad kultuuriliselt ja ajalooliselt muutuvad sooidentiteedid, mis on konstrueeritud läbi psühholoogiliste, kultuuriliste ja sotsiaalsete vahendite (ibid). Tänu sellisele eristamisele sai üha selgemaks, et kuigi on kaks ühiskondlikult aktsepteeritud bioloogilist sugu, on neile sobivaks peetavaid käitumisi rohkem kui kaks ning neid ei saa jagada sama selgelt kahte tulpa (mehelik-naiselik) (Marling, 2011). Kui bioloogilise soo puhul saab rääkida binaarsest vastandusest mees-naine, siis sotsiaalne sugu on pigem lai skaala erinevaid mehelikkusi ja naiselikkusi (ibid).

1.1.2 Soo sotsiaalne konstrueeritus

Oma bakalaureusetööd kirjutades lähtun sotsiaalkonstruktivistlikust lähenemisest, millele panid aluse 1966. aastal ilmunud teosega „*The Social Construction of Reality*“ Berger ja Luckmann. Selle kohaselt, on reaalsus (*reality*) teadmine, mis juhib meie kõigi käitumist, kuid meil kõigil on reaalsusest erinev ettekujutus (Berger & Luckmann, 1966). Tähendusi reaalsusele omistatakse inimestevahelistes interaktsioonides, ühisele arusaamisele jõutakse teadmiste vahetamise kaudu erinevates sotsiaalsetes protsessides, mis kinnitavad reaalsuse (ibid). Sellest tingituna muutub sotsiaalne tegevus harjumuseks, nii et meil on ühine arusaam sellest, kuidas asjad peavad olemad ning me käitume vastavalt sotsiaalsele kokkuleppele, mis on kujunenud ühise teadmise pinnalt (ibid). See omakorda viib selliste kokkulepete institutsionaliseerumiseni, sest paljud inimesed jagavad samu arusaamasid mingi nähtuse, protsessi või osa kohta ühiskonnast (ibid). Kuna seesugused arusaamad muutuvad üldisteks neile mingi tähenduse omistamise protsessi kaudu, midamööda integreeritakse kujutlused reaalsusest organiseeritud ja tõekspeetavasse süsteemi, on sotsiaalsed arusaamad inimeste tõekspidamiste tulem (ibid).

Lisaks sellele, et sugu on osa meie individuaalsetest identiteetidest, toimub sooloome igapäevaste sotsiaalsete interaktsioonide käigus (West & Zimmermann, 1987; Kimmel, 2011). Soo sotsiaalne konstrueerimine varieerub ajas ja ruumis ning see, mida peeti mehelikuks või naiselikuks nt 18. sajandil ei ole sama, mida peetakse mehelikuks või naiselikuks tänapäeva Eestis (Marling, 2011). Et ühiskond koosneb soolistatud inimestest, meestest ja naistest, on soosuhed üks ühiskonna alustalasid (ibid). Ühiskond ja selle normid muutuvad pidevalt ning nendega koos muutuvad ka soonormid (ibid), vastavalt sellele, milliseid tähendusi inimesed omistavad erinevatele tegevustele (nt soopõhine tööjaotus majapidamises, mida peetakse meeste ja mida naiste tööks). Kuna paljud inimesed jagavad samu arusaamasid ja hoiakuid, on sugu ka vaikimisi osaks saanud sotsiaalsetest institutsioonidest (Kimmel, 2011). Pealtnäha sooneutraalsed institutsioonid ja reeglid võivad küll näida soopimedatena (Marling, 2011), kuid kuna institutsioonid ei ole neutraalsed, vaid soolistatud (*gendered*), siis loovad nad soolisi normatiivseid standardeid, väljendavad soolist institutsionaalset loogikat ning taastoodavad soolist ebavõrdsust (Kimmel, 2011).

1.1.3 Sooloome, sugu kui sooritus

Sünnihetkel klassifitseeritakse inimesed binaarsesse soosüsteemi, kuid inimeste igapäevaste interaktsioonide käigus toimub pidev sooloome, mille kaudu konstrueeritakse või luuakse sugu pidevalt, igapäevase sooritusena (West & Zimmermann, 1987). Sugu ei ole üks aspekt sellest, kes me „oleme“, vaid see on miski, mida me „teeme“ ja me teeme seda suheldes teiste indiviididega (West & Zimmermann, 1987; Kimmel, 2011). Sooloome (*doing gender*) mõiste järgi ei ole sugu mitte staatus, vaid pidev protsess, mis on sotsiaalsete tegemiste toode (ibid). Sarnaselt käsitleb sugu ka USA filosoof Judith Butler, kes oma 1990ndal aastal ilmunud raamatus „*Gender Trouble*“ võttis kasutusele mõiste soo performatiivsus ning juhtis tähelepanu asjaolule, et sugu ei ole midagi staatilist, see ei ole mingi omadus ega omandus, mis meil on, vaid see on miski, mida me igapäevaselt esitame või teeme (Butler, 1990).

Lääne ühiskondades on kultuurilise soo osas aktsepteeritud vaade, kus naised ja mehed on loomuliku ja ühemõttelise olemise kategooriad, millel on eristuvad psühholoogilised ja käitumuslikud omadused, mida saab ennustada nende reproduktsiooni organite alusel (West & Zimmermann, 1987). Kompetentsed, täiskasvanud ühiskonna liikmed näevad erinevusi nende kahe vahel kui fundamentaalseid ja püsivaid ning sellist eristamist

soodustab ka töövaldkondade jaotus, mis jagab tööd naiste ja meeste tööks ning sotsiaalsete organisatsioonide esileulatuvad jooned, mille kaudu eristatakse maskuliinseid ja feminiinseid suhtumisi ja käitumisi (ibid). Tänu ühiskonna struktuursele korraldusele tajutakse antud jaotust kui midagi, mis on täiesti loomulik ja bioloogias tulenev (mehed on mehed ja naised on naised), mis omakorda aga toodab sügavaid psühholoogilisi, käitumuslikke ja sotsiaalseid tagajärgi (West & Zimmermann, 1987; Kimmel, 2011).

Sooloome (*doing gender*) tähendab erinevuste loomist poiste ja tüdrukute, meeste ja naiste vahel, mis ei ole loomulikud, olemuslikud või bioloogilised (West & Zimmermann, 1987). Kui need erinevused on konstrueeritud, kasutatakse neid soo olemuslikkuse tugevdamiseks (ibid). Soo konstrueerimine on vältimatu, sest sookategoriad ja vastavalt nendele käitumine on alati teiste inimeste poolt hinnatud; sookategoriatele esitatud ootustele mittevastav käitumine võib endaga kaasa tuua negatiivsed hinnangud ja sanktsioonid (ibid). Kuna majapidamistöde tegemist (sh koristamine, söögi tegemine ja laste eest hoolitsemine) on ajalooliselt seostatud naiseks olemisega ja millegi naiselikuna, siis on see jätkuvalt üsna levinud arusaam ja see, et naised selle omaks võtavad ja mehed ei võta, omakorda jätkuvalt reprodutseerib naiselikke ja mehelikke rolle ja käitumisviise (ibid). Lisaks sellele toimub seeläbi ka pidev sookategoriate staatuse produtseerimine ja reprodutseerimine vastavalt dominandiks ja allutatuks; toimub patriarhaalse ehk meeste ülemvõimu toetava ühiskonnakorra kasv (ühiskond, milles naised on seotud isikliku sfääriga, kodutööd, majapidamine ja lapsed ning mehed on seotud avaliku sfääriga, karjääri ja eneseteostusega) (Koivunen & Liljeström, 2003; West & Zimmermann, 1987).

Sooloomet saab analüüsida kõigis sotsiaalsetes kontekstides. Oma bakalaureusetöös uurin, kuidas toimub sooloome jagatud hooldusõigusele tähenduste omistamise kaudu. Jagatud hooldusõigus asetab mehed ja naised ebaharilikesse rollidesse, mis ei ole ajalooliselt ja kultuuriliselt seotud vastava sookategoriaga – mehed võtavad omaks naiselikud rollid (laste eest hoolitsemine ja majapidamise korrashoidmine) ja naised võtavad omaks mehelikud rollid (karjäär ja eneseteostus). Sellele omakorda aitavad kaasa ka muutuvad soonormid, mille kontekstis on järjest enam hakatud tähtsustama isade rolli lapsevanematena, mis on tasapisi hakanud muutma isa rolli tähendust (LPA, 2011; RISC, 2008; Kasearu, 2009; SVM, 2013:41). Seoses uute tähendustega, mida isarollile omistatakse, on erinevates uuringutes kasutatud sellist mõistet nagu „uus isadus“, mille iseloomustamisel juhitakse tähelepanu sellele, et isad on varasemast rohkem valmis panustama laste kasvatamisega seotud tegevustesse (Brandth & Kvande, 1998; Hansson,

2010). Samas ilmneb Eesti puhul huvitav vastuolu selles osas, et kuigi hoiakuliselt on Eesti inimesed lapsevanemate võrdsuse osas pigem egalitaarsed, erineb käitumuslik pool sellest tugevalt (SVM, 2013). Pajumets (2007; 2010), kirjutab oma artiklites põhjustest, miks Eesti isad ei kasuta võimalust võtta lapsehoolduspuhkust lapse sünni järel, ning leidis, et kuna meeste identiteet ja maskuliinsus on suurel määral seotud palgatöö ja eneseteostusega väljaspool kodu, siis lapse eest hoolitsemine ei käi kokku ühiskondlikult aktsepteeritud maskuliinsete rollidega ning seetõttu oleks vaja tõsta isarolli tähtsust ja ühiskondlikult veel rohkem teadvustada, et isad on sama võimekad lapsevanemad kui emad. Jagatud hooldusõigus, mitte ainult ideena, vaid just läbi praktilise teostuse on midagi sellist, mis aitaks kaasa egalitaarsemate soosuhete tekkimisele Eestis, kuna see suurendaks isade osalust laste kasvatamisel ka lahkumineku järgselt, ei paneks neid automaatselt kehvemasse olukorda, olles lapse jaoks vähemväärtuslikum lapsevanem. Samuti ei tajutaks isasid selles rollis enam nii erandlikena ja „võõrastena“ ning võimalik, et väheneks ka tööandjate diskrimineeriv suhtumine isadesse kui täieõiguslikesse lapsevanematesse. Teisest küljest aitaks see muuta tööandjate diskrimineerivat suhtumist emadesse, kuna ühiskonnas, kus nii ema kui isa panustavad võrdselt laste kasvatamisesse, ei saa tööandjad enam eeldada, et just naised on nende jaoks „vähem lojaalsed“. See kõik aitaks muuta isa- ja emarollide diskursiivseid tähendusi ning aitaks laiemalt liikuda egalitaarsuse poole.

1.1.4 Perekonna mõiste ja selle muutumine ajas

Marksismi koolkonna esindaja Friedrich Engels pakkus 19. sajandi lõpus välja perekonna mõiste, mis sisaldas endas patriarhaalse ühiskonna ideed, mida toodetakse perekonna kaudu (Engels, 2010). Selle käsitluse järgi moodustus perekond vastavalt ühiskonna majanduslikule struktuurile - need kelle käes olid tootmisvahendid, kontrollisid erinevate ühiskonnajoonete kujunemist, sealhulgas ka perekonna (ibid). Engels (2010) väitis, et monogaamia loodi selleks, et teostada kontrolli naiste üle, millega pandi ühtlasi alus ka patriarhaalsele võimule – ideele, arusaamale sellest, et mehed domineerivad naiste üle nii perekonnas kui ka ühiskonnas ning naine on vajalik vaid selleks, et rahuldada mehe ihasid, soove ning olla laste kasvataja. Selline naiste madal positsioon ühiskonnas on muutunud järk-järgult küll vähem silmakirjalikuks ning pehmemas vormis esindatuks, kuid see ei ole sellegipoolest kuhugi kadunud (ibid).

Funktsionalistide koolkonna esindaja Ameerika sotsioloog Talcott Parsons nägi 1950ndatel juba seda, et perekond oli muutunud äärmiselt spetsialiseerunuks - need funktsioonid, mis

perekonnal olid tööstuseelisel perioodil (nt vanemate eest hoolitsemine või laste harimine), võeti tööstuslikes ühiskondades üle institutsioonide poolt nagu sotsiaalhoolekanne ja koolid (Parsons & Bales, 1955). Lisaks sellele võttis Parsons kasutusele sellise mõiste nagu tuumikperekond – emast, isast ja lastest koosnev perekond, kus inimesed on omavahel sugulussidemeis abielu kaudu (ibid). Parsons (1955) nägi perekonnas isal ja emal erinevaid rolle – isad olid rohkem „instrumentaalsed“, tegid tööd ja teenisid raha ja emad oli loomu poolest „väljendusrikkamad“, olles koduses, hoolitsevas, lapsi kasvatavas rollis. Tema käsitlus on üsna sarnane sellele perekonnamudelile, mida oleme harjunud praeguses ühiskonnas nägema. Kuid sellegipoolest on toimunud rida muutusi ühiskonnas laiemalt, mis toob endaga kaasa ka muutused pere- ja soonormides.

Perekonna mõistet, funktsioone ja sellele omistatud tähendusi on analüüsinud ka feministlikud lähenemised. Kuigi kõik feministid nõustuvad, et paljud naised on tuumikperekonnas mitmel moel eksploateeritud, ei ole nad ühel nõul selles osas, milline on selle diskrimineerimise iseloom, põhjused ja ulatus (Holborn & Steel, 2012)⁵. Minu töö konteksti sobib kõige paremini liberaalfeministlik lähenemine, mille järgi on naiste jaoks kõige olulisem olla sotsialiseeritud ja haritud sellisel moel, et neil oleksid võrdsed võimalused ja vaba valik ise otsustada, kas nad soovivad keskenduda peamiselt karjäärile, emadusele või nende kahe kombineerimisele (ibid). Nende võimaluste ja võrdsuse tagamisel on oluline osa riiklikul perepoliitikal.

Ühe kaasaegsema perepoliitika muudatusena võib vaadelda 90ndate lõpus Norras kasutuselevõetud spetsiaalselt isadele suunatud lapsehoolduspuhkust, mis on märk sooneutraalsemast lähenemisest perepoliitikas (Brandth & Kvande, 2009). See täidab kahte eesmärki – esiteks aitab see vähendada soolist tööjaotust perekonnas ja teiseks aitab see kaasa isa-lapse suhtele ehk laiem eesmärk on samaaegselt edendada soolist võrdsust ja soosida isadust (ibid). Riiklik perepoliitika ja selle muudatused aitavad kaasa pere- ja soonormide muutustele ning see omakorda mõjutab soosuhteid ühiskonnas (ibid).

---

⁵ On erinevad feministide koolkonnad (näiteks radikaalfeministid, marksistlikud feministid, sotsialistlikud feministid, liberaalfeministid (autori märkus).

1.2 Muutused traditsioonilistes pere- ja soonormides

Traditsiooniliste soonormide järgi on olnud perekonnas rollid jaotatud nii, et mees on perekonnapea, käib tööl ja toob koju raha ning naine on koduperenaine, kes hoolitseb majapidamise ja sealjuures ka laste eest (Perrone, Wright, & Jackson, 2009; Pajumets, 2010). Sama võib väita ka Eesti kohta, kus ühiskonnas levivate hoiakute kohaselt tehakse endiselt selgelt vahet traditsiooniliste soonormide järgi meeste ja naiste rollidel, mille kohaselt ema ülesanne on lapsi kasvatada ning isa ülesanne on olla ema abiline ja pakkuda majanduslikku kindlustunnet (Huul, 2013; Pajumets, 2010). Seda arvamust toetavad ka SVM-i tulemused, mille kohaselt on Eestis erasfääris üsnagi levinud soostereotüüpsed hoiakud ja traditsioonilised rollimudelid (Pärtel, 2013: 45). Samas on paljudes lääneriikides alates 90ndatest hakanud need rollid üha enam muutuma ning aina rohkem on hakanud mehed ja naised jagama nii hooldaja kui perekonnatoitja rolle (Perrone jt., 2009). Eesti puhul on uuritud inimeste hoiakuid antud küsimuses, näiteks SVM-is, kus küsiti inimestelt, kuidas peaks toimuma perekonnas tööjaotus, kui peres on eelkooliealisi lapsi (SVM, 2009: 100; Pärtel, 2013: 64). Kui 2009ndal aastal pooldas 38% sellist elukorraldust, mille kohaselt mõlemad vanemad töötaksid, kuid naine teeks osaajaga tööd ja hoolitseks kodu ja laste eest ning 36% Eesti elanikest pooldas varianti, kus oleks enam-vähem võrdselt jagatud nii töö- kui ka kodused toimetused (SVM, 2009: 100), siis 2013ndal aastal olid need protsendid vastavalt 45% ja 30% (Pärtel, 2013: 64). Seega mõnevõrra üllatuslikult on Eesti elanike puhul märgata pigem egalitaarse tööjaotuse pooldamise vähenemist.

Kahe töökäiva vanemaga peremudel tõstatab uue probleemi – kuidas jagada võrdselt rolle ja kohustusi väljaspool tööaega (Perrone jt, 2009). Ühe lähenemisena võib siinkohal välja tuua kahe leivateenijaga/kahe hooldajaga (*dual-earner/dual-carer*) ühiskonna mudeli, mis erineb varasemast ühiskonnast kahest olulisest aspektist – esiteks, mehed ja naised toimiksid sümmeetriliselt ühtse grupina nii tasustavas töökeskkonnas kui ka tasustamata kodukeskkonnas ja teiseks, aeg, mis on eraldatud hoolitsemise jaoks, ei oleks mitte ainult sooneutraalne, vaid ka ühiskonnas väärtustatud ja oluline (Gornick & Meyers, 2004). Kahe leivateenijaga/kahe hooldajaga mudeli järgi „poolitaksid“ mehed ja naised ühiskonnas kõike ning tulud ja kulud, mis kaasnevad lapsevanemaks olemisega, oleksid samuti meeste ja naiste vahel võrdselt jagatud (ibid.). Antud mudelit mudelit on Skandinaavia riikide perepoliitikas edentatud alates 20.sajandi teisest poolest ning see on toonud märgatavat edu

Soomes, Rootsis ja Norras (Karu & Kasearu, 2011). Eesti puhul ei saa sellise mudeli toimimisest veel rääkida ning meie näol on tegemist riigiga, mida iseloomustab kahe leivateenijaga/naissoost hooldajaga (*dual-earner/female carer*) mudel, mis avaldub selles, et kuigi naised on Eestis tööturul üsna edukad, ei ole peresfääris toimunud muudatusi lastega tegelemise osas, kuna isad ei panusta endiselt emadega samaväärselt majapidamistöösse ja laste kasvatamisesse (ibid). Jagatud hooldusõiguse omaksvõtt esmalt ideena ja hiljem selle praktiline rakendamine aitaks kaasa sellise ühiskonna (*dual-earner/dual-carer*) poole liikumisele.

1.2.1 Sotsiaalse vahetuse teooria

On uuringuid, mille tulemusel on leitud, et kõige olulisem pole mitte tegelik majapidamistöösdele kulutatud ja lastega veedetud aja võrdsus, vaid see, et mõlemad pooled tunneksid, et tööjaotus kodus on üldiselt õiglane (Perrone jt., 2009). Üks võimalus tööjaotuse õiglast võrdsust vaadelda on läheneda sellele sotsiaalse vahetuse teooria lähtepunktist, millele pani 1958. aastal aluse George Homans. Sotsiaalse vahetuse teooria järgi paneb võimusuhted paika see, kes kui palju ressursse suhtesse toob – antud teooria kohaselt peaks see pool, kes vähem teenib, panustama rohkem kodutöösse (Bittman jt., 2003). Bittman ja tema kolleegid uurisid soonormide ootusi justnimelt lähtudes sotsiaalse vahetuse teooriast ja nad leidsid, et sissetulekute erinevus perekonnas mõjutab oluliselt kodust tööjaotuse võrdsust. Eestis on antud küsimust uuritud hoiakute näol 2013. aasta SVM-is, mille tulemustest selgub, et üle 75% eestlastest ei ole nõus väitega, et see partner, kes vähem teenib, peaks tegema rohkem kodutöid (SVM, 2013:73). Samas aga leiab 27% naistest, et nende õlul on liiga suur osa kodutöödest (SVM, 2013:38). Võrreldes 2009. aastal läbiviidud uuringuga on see protsent oluliselt kasvanud (2009. aastal oli see 18%). Sama muutust võis näha ka meeste puhul, nimelt kui 2009. aastal arvas 4% meestest, et nende õlul on liiga suur osa kodutöödest, siis aastal 2013 oli see protsent juba 10%. Uuringu autorid tõid ühe võimaliku põhjusena välja selle, et inimeste ootused võrdsemale kodusele koormusele on kasvanud koos soolise võrdõiguslikkuse küsimuste enama käsitlemisega ühiskonnas (SVM, 2013:38).

Lisaks igapäevastele majapidamistöösdele (koristamine, pesu pesemine, söögi tegemine), on Eestis reeglina peamiselt naiste õlul ka lastega seotud toimetused – kooliga/lasteaiaga suhtlemine, laste eest hoolitsemine, nendega tegelemine jms (SVM, 2013:41). Samuti on varasemalt olnud üsna loomulik see, et lahkuminekukorral jäävad lapsed elama koos

emaga (Hansson, 2010). Võttes arvesse sealjuures seda, et naised on reeglina see osapool kes teenivad vähem kui mehed, siis tekib olukord, kus lahkuminek järevalt jääb naistele topeltkoormus nii laste kasvatamisel, nende eest hoolitsemisel kui ka majanduslike ressursside jagamisel (Hansson, 2007). Seega, minu poolt uuritava 50/50 jagatud hooldusõiguse praktiseerimine aitaks vähendada nii naiste koormust laste kasvatamisel kui ka leevendada nende lahkuminekust tulenevat võimalikku majanduslikult kehvemat olukorda, kuna pooled lapsega seotud kulutused jääksid isade kanda. Ühtlasi aitaks see kaasa praeguse arusaama - mees on vaid rahakott ja peab maksma alimente - vähenemisele, kuna jagatud hooldusõiguse puhul võtavad isad enda kanda ülesandeid, mis eelnevalt olid peamiselt emade õlul.

1.2.2 Ebatraditsioonilised vanemarolid

Üleminek ühe perekonnatoitjaga mudelilt kahe perekonnatoitjaga mudelile paljudes lääne ühiskondades tõi endaga kaasa ka muutused pereelus – kasutust hakkasid leidma ka varasemast erinevad, ebatraditsioonilised vanemarolid (Perrone et al., 2009). Näiteks see, et pärast laste sündi ei jää lapsega koju mitte ema, vaid isa, muutes niimoodi traditsioonilisi rolle – emast saaks peamine perekonnatoitja ja isast peamine hooldaja (Perrone et al., 2009; Gaunt, 2013). Samas aga ei ole sellised muutused väga laialt levinud ja peamine põhjus on selles, et ühiskondlikult vaadatakse viltu inimestele, kes rikuvad traditsioonilisi soonorme (Gaunt, 2013).

Selle muutuse võimalikuks saamise taga on suures osas riiklik perepoliitika ja seadusandlus, mis võimaldab mõlemal vanemal vähemalt regulatiivsel tasandil jääda lapsehoolduspuhkusele. Eesti puhul saab rääkida sellise muudatuse võimalikkusest alates 2004. aastast, mil jõustus vanemahüvitise määrus, mille kohaselt emad ja isad said ise otsustada, kes jääb lapsega koju ja kes läheb tööle (Pajumets, 2010). Kuni selle ajani olid naised legaalselt ja moraalselt määratud hooldaja rolli, samas kui naiste täistööajaga osalemine tööturul oli samuti normiks Nõukogude Liidu viimase 50. aasta jooksul ja esimesel taasiseseisvunud Eesti kümnendil (ibid). Kuigi Eestis kehtiv seadus on oma olemuselt sooneutraalne, on isade osakaal vanemahüvitise saajate osas püsinud jätkuvalt madal (7% ümber). Tuginedes Põhjamaade (nt Isandi või Norra) praktikatele, aitaks konkreetselt isadele määratud osa vanemahüvitisest oluliselt kaasa isarolli tähtsustamisele ühiskonnas ja aitaks luua egalitaarsemaid soosusteid (Biin jt., 2013; Toming, 2007).

Ka mujal maailmas (v.a Skandinaavia riikides, kus on isade vanemapuhkusele jäämine juba üsna normaliseeritud, vt nt Biin jt. 2013) ei ole sellised rollid veel suurt populaarsust leidnud ning nendele ei anta ühiskondlikult väga positiivset hinnangut, neid ei väärtustata kõrgelt (Gaunt, 2013). Lisaks sellele kehtivad meestele ja naistele erinevad standardid, mille järgi neid hinnatakse vastavalt heaks lapsevanemaks või edukaks töömaastikul (ibid). Erinevates riikides tehtud uuringutest ilmnevad erinevad põhjused, miks see nii on – peamiselt Ameerikas läbiviidud uuringud on leidnud, et emad avaldavad isadele väga tugevat mõju nende isaidentiteedi kujundamisel ja kui emad ei hinda isade panust laste kasvatamisel ja on justkui 'emalikud väravavahid', siis meeste isaidentiteet hääbub ja nad ei saagi kasutada oma õigust lastega koju jääda (Pajumets, 2010). Samas aga on Skandinaavia riikides läbi viidud uuringutes leitud, et emade vastumeelsus on põhiline põhjus, miks isad ei saa lastega koju jääda (ibid).

Kui lugeda aga uuringuid, kus on välja toodud inimeste hoiakud isade kojujäämise suhtes, siis näiteks 2008.ndal aastal TNS Emori ja Sotsiaalministeeriumi poolt läbiviidud väärtushinnangute uuringust selgus, et 73% elanikkonnast peab täiesti normaalseks seda, et isad on väikelastega mõnda aega kodus (RISC uuring, 2008:28). „Laste ja perede arengukava 2012-2020“ (edaspidi LPA) toetab sedasama arvamust, kuna selle järgi on 93% Eesti elanikest nõus sellega, et lapse kasvatamine on nii ema kui isa võrdne kohustus ning ka isade soov ja valmisolek väikeste lastega koju jääda on keskmisest suurem, olles kasvav trend (LPA, 2011:59). Seega kuigi hoiakuliselt on levima hakanud isade ja emade võrdsusesse uskumine, siis käitumuslikult ei ole see veel väga levinud (ibid).

1.2.3 Egalitaarsete pereväärtustega seotud hoiakud Eesti ühiskonnas

Perekond kui institutsioon, selle olemus ja mõistmine, on tugevalt seotud inimeste väärtushinnangutega, nii isiklike kui ka ühiskondlike väärtustega, millest tulenevalt võetakse vastu otsuseid ja käitatakse teatud viisil. Seoses erinevate pererollidega on see oluline tegur nii kooselus kui ka lahkuminekul (Valma, 2012).

Üsna suurel määral on Eestis hakanud viimastel aastatel muutuma ühiskondlikud normid ja väärtused, mis ilmneb 2009. aasta Eesti Inimarengu Aruandes (edaspidi EIA), mille järgi on hakanud vähenema näiteks nende inimeste osakaal, kes väärtustavad seda, et laps peab kasvama kodus, kus on nii ema kui isa (EIA, 2009: 112). Samal aastal läbiviidud pereväärtuste ja hoiakute uuringus (Kasearu, 2009) nõustub vaid 36% küsitlenutest sellega, et lahkuminekul korral on lapse elama asumine emaga parem kui isaga. Sama toetavad ka

2013. aasta SVM tulemused, mille järgi 34% vastanutest arvab, et laps peab elama lahkumineku korral emaga, 19% on neid, kes pooldavad lahkumineku korral seda varianti, et laps peab olema võrdselt nii ema kui isaga ja 30% neid, kes pooldavad lapse enda valikut (Pärtel jt., 2013:46). Kui vaadata sama küsimuse puhul rahvuslikku jaotust, siis ilmneb, et eesti naised ja mehed pooldavad mõnevõrra enam egalitaarsemaid ja/või paindlikumaid lahendusi kui vene naised ja mehed. Nimelt leidis 26% eesti meestest (vene meeste puhul 33%) ja 34% eesti naistest (vene naiste puhul 52%), et lahkumineku korral peaks laps jääma elama ema juurde. Lapse sooviga arvestamist pidas õigeks 37% eesti meestest (vene meeste puhul 25%) ning 19% (vene meeste puhul 29%) leidis, et laps peaks elama võrdselt osa aega ema, osa aega isa juures. Eesti naiste puhul olid need protsendid vastavalt 31%, kes arvas, et laps ise võiks otsustada (vene naiste puhul 18%) ja 16% (vene naiste puhul 17%) neid, kes pidas õigeks võrdselt ema ja isa juures elamist. Lisaks rahvusele ilmnis antud küsimuse puhul ka selge erinevus vanuse lõikes, nimelt pooldasid lapse ema juurde elama jäämist kõige enam (45%) vanemaealised vastajad (60-74 aastased) (Pärtel jt., 2013:46). Tuginedes nendele uuringutele võib oletada, et muutuvad väärtushinnangud ühiskonnas on üheks põhjuseks, miks selline varasemalt ebatraditsiooniline hooldusõigus on praegusel ajal enam kasutust leidmas.

1.2.4 Eesti riigi panus egalitaarsete soosuhete soodustamiseks: soolise võrdõiguslikkuse ja perepoliitika, õigusaktid

Juba Nõukogude ajal kuulutati Eestis mehed ja naised seaduslikult võrdseteks, mis avaldus selles, et mehed ja naised tohtisid mõlemad palgatöös osaleda (Pajumets, 2012:146). Siiski kehtis see võrdsus pigem regulatiivsel tasandil ja näis retooriline, kuna reaalses elus see sel moel ei toiminud (ibid). Naised kogesid topeltkoormust, mis seisnes selles, et lisaks palgatööle pidid nad hoolitsema ka kogu majapidamise, sealjuures laste eest (ibid). Ka praegu toetavad Eestis õigusnormid ja institutsioonid soolist võrdõiguslikkust, kuid jääb mulje, et see toimib eelkõige regulatiivsel tasandil ja pole suuresti praktikasse üle kandunud. Sooline võrdõiguslikkus ei tähenda, et naised ja mehed peaksid teineteisele äravahetamiseni sarnanema hakkama, vaid seda, et sugudevahelised erinevused ei tohi viia ebavõrdsuseni naiste ja meeste sotsiaalses positsioonis või kohtlemises (Sepper, 2010). Seda põhimõtet järgib ka 2004. aastal vastuvõetud soolise võrdõiguslikkuse seadus, mille eesmärgiks on tagada Eesti Vabariigi põhiseadusest tulenev sooline võrdne kohtlemine ning edendada naiste ja meeste võrdõiguslikkust kui üht põhilist inimõigust ja üldist hüve

kõigis ühiskonnaelu valdkondades⁶. Kuigi seadusega on paika pandud soolise võrdse kohtlemise printsiip kõigis ühiskonnaelu valdkondades, võib Eestis siiski täheldada suurt soolist ebavõrdsust nii töö-, pere-, poliitika- kui ka muudes elu valdkondades, mis avaldub näiteks soolises palgalõhes, mis on Eestis Euroopa Liidu suurim või hoiakutes, mis puudutavad meeste ja naiste karjäärivõimalusi (vt nt. Järviste, 2010; Ainsaar & Talves, 2010). Selleks, et saavutada ühiskonnas sooline võrdõiguslikkus, on oluline, et tasanduksid erinevused naiste ja meeste traditsioonilistes rollijaotustes (Sepper, 2010). Üheks olulisimaks institutsiooniks, kus on endiselt väga tugevalt juurdunud traditsioonilised rollijaotused, on perekond.

Perekonda võib vaadelda kui süsteemi süsteemis, mis tähendab, et perekond on institutsioon, mida mõjutavad ühiskonnas toimuvad protsessid (Hansson, 2007), mistõttu ka riiklikul perepoliitikal on tähtis roll egalitaarsete soosuhete tekkimisele kaasa aitamisel ja alalhoidmisel. Eesti riigis kehtib hetkel 01.01.2004 vastu võetud vanemahüvitise seadus, mille eesmärk on säilitada riigi toetuse andmisega varasem sissetulek isikutele, kelle tulu väheneb laste kasvatamise tõttu, ning toetada töö- ja pereelu ühitamist⁷. Vanemahüvitist saab taotleda nii lapse ema kui isa, see valik on vabatahtlik. Praxise analüüsist (2011) selgub, et 2007. aasta septembris toodi vanemahüvitise saamise periood isade jaoks oluliselt varasemaks – enne oli isadel võimalik vanemahüvitist taotleda lapse 6 kuu vanuseks saamisest, hiljem nihutati 70 päeva peale. Selle tulemusena hakkas isade osakaal vanemahüvitise saajate seas kiiresti tõusma. Kui tolle ajani oli vanemahüvitise saajate seas isasid ca 1%, siis pooleteist aastaga, mida võib lugeda seaduse sisseelamise perioodiks, see mitmekordistus ja jõudis 5%ni. Tegemist oli küll hüppelise tõusuga, kuid see protsent on viimased seitse aastat püsinud 6% ümber, mis tegelikult on üsna madal (Biin & jt., 2013). Biin jt (2013) toovad oma uuringus välja efektiivsemalt toimiva mudeli, milles kasutavad näitena Norra riiki, millest on põgusalt juttu olnud ka töö esimestes peatükkides. Seal kehtib individuaalne ülekantamatu isadele määratud vanemapuhkus, mille kasutuselevõtt tõstis isade osakaalu neljalt protsendilt 89 protsendini. Ükski teine meede ei ole sarnast hüppelist muutust vanemapuhkuste kasutamises kaasa toonud (ibid). Seetõttu pakuvadki autorid oma uuringus välja, et suurendamaks isade osalust vanemapuhkuste kasutamisel, on teiste riikide kogemusele tuginedes mõistlik kehtestada isade individuaalne

---

⁶ <https://www.riigiteataja.ee/akt/738642> (soolise võrdõiguslikkuse seadus)

⁷ <https://www.riigiteataja.ee/akt/VH5a> (vanemahüvitise seadus).

ülekanamatu puhkuseõigus väikelapse hooldamisega seotud perioodil (ibid). See on üheks oluliseks näiteks, kuidas riiklik perepoliitika ja seadusandlus saab kaasa aidata egalitaarsemate soosuhete tekkimisele ja alalhoidmisele.

1.3 Perekonnaseadus ja 50/50 jagatud hooldusõigus; varasemad uuringud

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 27 lg 3 järgi on vanematel õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest⁸. Tänapäevases mõistes on vanema hooldusõiguse puhul tegemist eelkõige vanema(te) vastutusega selle eest, et lapsele oleks tagatud kõik eluks ja arenguks vajalik. Seega sisaldub hooldusõiguses ka sellele vastav vanema kohustus. 1. juulil 2010 jõustunud uus perekonnaseadus tõi vanema hooldusõiguse mõiste näol sisse paradigma muutuse: vanemal on kohustus ja õigus hoolitseda oma alaealise lapse eest (PKS § 116 lg 2 esimene lause, mis on ühtlasi ka vanema hooldusõiguse definitsiooniks Eesti õiguskorras)⁹. Selle järgi on vanematel oma laste suhtes võrdsed õigused ja kohustused, kui seadusest ei tulene teisiti. Ühtlasi ei reguleeri Eestis kehtiv perekonnaseadus seda, kelle juurde jääb laps elama vanemate lahutuse või lahkumineku korral. Ka lahuselavad vanemad omavad lapse suhtes ühist hooldusõigust senikaua, kuni kohus ei ole otsustanud teisiti.

Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskuse (edaspidi RAKE) poolt läbiviidud „Vanema hooldusõiguse määramise uuringus“ (2013: 115) toodi välja, et enamikes riikides (sealhulgas ka Eestis) lähtutakse kohtupraktikas põhimõttest, et pärast vanemate lahutust/lahkuminekut jääb laps elama kas ema või isa juurde ning lahuselav vanem teostab vaatamata allesjäävale ühisele hooldusõigusele ainult oma suhtlusõigust lapsega. Samas uuringus on välja toodud ka minu poolt uuritava 50/50 jagatud hooldusõiguse (nn pendlimudeli) seaduslik regulatsioon, kus laps elab vaheldumisi mõlema vanema juures ning Tšehhis, Prantsusmaal, Inglismaal ja Belgias on selline lahendus kohtutes otsesõnu ette nähtud. Antud mudel oli RAKE uuringu andmete järgi pikka aega kasutusel ka Taanis, kuid 2012. aastal viidi seadusandlusesse sisse muudatus,

---

⁸ <https://www.riigiteataja.ee/akt/633949> (EV Põhiseadus)

⁹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/13330603> (EV Perekonnaseadus)

kus kaotati eelnev jagatud hooldusõiguse kohaldamine, kuna praktikas põhjustas jagatud hooldusõigus palju konflikte ja lastele liialt stressi, mistõttu leiti, et see ei ole laste parimates huvides. Eesti kohtupraktikate lahendite analüüs näitas, et Eestis sellist pendlimudelit reeglina ei rakendata (RAKE, 2013:116).

50/50 jagatud hooldusõiguse puhul on võimalik uurida mitut erinevat aspekti. Mõned uurijad keskenduvad sellele, kas ja kuivõrd on see parem variant kui traditsiooniline 'laps elab emaga' korraldus? Kaks Hollandi uurijat leidsid, et jagatud hooldusõigusel on minimaalselt positiivne mõju, aga mitte lastele, vaid eelkõige isadele (Spruijt & Duindam, 2010). Oma uuringu tulemustes leidsid autorid, et laste heaolu seisukohalt ei ole märkimisväärset erinevust selle vahel, kas laps elab ühes kodus või mõlema vanema juures võrdselt (ibid.). Lisaks on leitud, et kõige olulisem aspekt, millele tuleb tähelepanu pöörata, on vanemate omavahelised konfliktid ja suhtlemine, sest mida halvemad on lapsevanemate omavahelised suhted, seda negatiivsem tagajärg on sellel lastele (Spruijt & Duindam, 2010; Harris-Short, 2010).

Teised uurijad on keskendunud lahutatud emade (Markham & Coleman, 2012) või mõlema lapsevanema, nii ema kui isa isiklikele kogemustele, mis on seotud 50/50 jagatud hooldusõigusega (Fehlberg jt., 2011). Markham ja Coleman (2012) lõid oma uuringus jagatud hooldusõigusega seotud kogemuste ja eksabikaasaga olevate suhete tüpoloogia, mis jagunes kolme erinevasse gruppi - vastavalt 'alati sõbralik' (*always amicable*), 'jäädavalt riiakas' (*continuously contentious*) ning 'halvast paremaks' (*bad to better*) (ibid.). Ühe huvitava leiuna tõid antud artikli autorid välja selle, et emad on jagatud hooldusõiguse suhtes üsna negatiivselt meelestatud, kõlades tihti äärmiselt vaenulikena (ibid.). Fehlberg jt. (2011) leidsid, et 50/50 jagatud hooldusõigus on muutumas järjest populaarsemaks lahenduseks lahkumineku järgselt. Mõlema uuringu tulemused näitasid, et kuigi 50/50 jagatud hooldusõiguse toimimine on väga individuaalne ja kogemused erinevad märkimisväärselt, on siiski oluline seda teadvustada ja näidata kui võimalikku lahendust lahkumineku või lahutuse korral (Markham & Coleman, 2012; Fehlberg jt., 2011).

Jagatud hooldusõiguse mõju soosuhete egalitaarsusele on mulle teadaolevalt uuritud vähe. Teitelbaum (1994) kasutab oma töös mõistet soolistatud hooldusõigus (*gendered custody*), millega viitab sellele, et siiaaani on kohtutes ja riiklikul tasandil olnud kasutusel emasid eelistav hooldusõigus. Peamiselt põhjendatakse seda sellega, et sellisel moel soodustatakse lahkumineku korral lapse heaolu, kuna ta saab elada selle lapsevanemaga, kellega tal on

tekinud tugevam side ning reeglina on selleks ema (Teitelbaum, 1994). Tänapäeval seadused, mis eelistavad emapoolset hooldusõigust, ignoreerivad ühelt poolt isade panust lapse kasvatamisele ning teiselt poolt vangistavad emad traditsiooniliselt kindlaksmääratud rolliootustesse, piirates nende sotsiaalseid ja majanduslikke võimalusi, mida naudivad mehed (ibid). Seetõttu usub autor, et on oluline märgata jagatud hooldusõiguse mõju soosuhete egalitaarsusele, kuna jagatud vastutus ja kohustused julgustaks mõlemat vanemat säilitama oma lastega tähendusrikas suhe (ibid).

Käesolev bakalaureusetöö panustab just eelnevalt mainitud vähem uuritud valdkonda, mis puudutab jagatud hooldusõiguse mõju soosuhete egalitaarsusele.

2 METOODIKA

Käesolev peatükk annab ülevaate bakalaureusetöös kasutatud andmekogumismeetodist, uurija rollist, valimist ning rakendatavast analüüsimeetodist.

2.1 Andmekogumismeetod

Sotsiaalteadustes uurimistööd tehes on võimalik kasutada nii kvantitatiivseid kui kvalitatiivseid meetodeid. Üks kaalukas põhjus, miks läbi viia kvalitatiivseid intervjuusid, on see, et need pakuvad võimalusi ja vahendeid uurimaks ja avastamaks viise, mille kaudu inimesed maailma tõlgendavad ning kus nad parasjagu ühiskonnas paiknevad (Lawler, 2002). Need interpretatsioonid on tihti äärmiselt keerukad ja nüanseeritud ning nendeni oleks teistmoodi raske pääseda (ibid). Ka kvalitatiivsete meetodite puhul on võimalik valida erinevate viiside vahel, mina otsustasin oma bakalaureusetöös kasutada narratiivintervjuud. Narratiiv on kõne või jutt, mis on organiseeritud üksteisele järgnevate sündmuste ümber ja selles on ühendatud sündmused, kogemused ning emotsioonid, tõlgendused ja hinnangud (Riessman, 2008). Jutustades inimesed meenutavad, mis juhtus, nad panevad oma kogemused teatud järjekorda, leiavad võimalikke selgitusi, miks nad midagi on minevikus teinud ja mängivad sündmuste ahelaga, mis vormivad inimeste individuaalset ja sotsiaalset elu (Jovchelovitch & Bauer, 2000). Narratiivi jutustamise käigus inimesed liialdavad, unustavad ning mõnikord valetavad, kuid samas räägivad "tõdesid", mistõttu eesmärgiks uurijana on püüda mõista inimese kogemust, mitte hinnata narratiivi faktilist usaldusväärsust (Riessman, 2008; Lawler, 2002).

Üks põhjus, miks otsustasin enda bakalaureusetöö puhul narratiivintervjuu kasuks oligi see, et vähendada enda võimalikku mõju jutustatava loo konstrueerimisel. Kuna algselt oli tegemist minu tutvusringkonnas olevate inimestega, siis üritasin vältida seda olukorda, mille käigus peaksin hindama, kas nad räägivad ikka seda, mis ja kuidas asjad tegelikult olid. Kuid võttes arvesse, et narratiivintervjuu eesmärgiks ei ole hinnata narratiivi usaldusväärsust, vaid püüda mõista inimese enda kogemust (Riessman, 2008), siis sobis antud meetod mulle väga hästi. Teine põhjus, miks valisin enda töö puhul just narratiivintervjuu, seisnes selles, et küsimus-vastus tüüpi intervjuude puhul on intervjuueerijal väga suur roll, mida, mis järjekorras ja mis teemal intervjuueeritav peab rääkima (Jovchelovitch & Bauer, 2000). Selleks, et välja tuua vähem pealesurutud ja seetõttu rohkem „valiidset“ informandi tõlgenduse perspektiivi, on vaja intervjuueerija mõju

minimaliseerida ning narratiivintervjuu pakub just sellist võimalust, kasutades spetsiifilist igapäevast kommunikatsiooni, peamiselt jutustamist ja kuulamist, et jõuda seatud eesmärgini (ibid). Seetõttu on narratiivintervjuu eduka läbiviimise eelduseks intervjuerija poolsed loomulikud ning spontaansed vastused ja küsimused intervjueritava poolt konstrueeritud loole (ibid). Lisaks olin ma huvitatud sellest, kuidas lapsevanemad esitavad oma lugudes soosuhteid kooselu jooksul ning pärast lahkuminekut, kui nad praktiseerisid jagatud hooldusõigust. Kuna tegemist on konkreetsete eluperioodidega ja minu uurimishuvi oli vaadata, kas ja kuidas lahkuminekueelsele ajale omistatakse teistsuguseid tähendusi kui lahkuminekujärgsele ajale, siis on narratiivmeetod selleks eriti sobiv. See võimaldab inimestel pikemalt jutustada nendest kahest eluperioodist ja konstrueerida „enne“ ja „pärast“ lugusid, mille puhul on ajaline dimensioon üsna oluline ja narratiivmeetod väga sobilik. Veel soodustab narratiivmeetod üsna struktureerimata lähenemist - mul olid teatud teemad, millel soovisin intervjuu käigus peatuda, aga see oli vaid üldisem raamistik. Ning võttes arvesse, et jagatud hooldusõiguse puhul on tegemist sündmusega, mis võib mõne inimese jaoks olla emotsionaalne, siis leidsin, et hea moodus selle vähendamiseks on lasta inimesel ise konstrueerida lugu ja meenutada antud episoodiga seotud hetki ja sündmuseid täpselt sellisel kujul, nagu ta ise oluliseks peab. Tulenevalt bakalaureusetöö uurimisküsimustest, mis keskenduvad inimeste kogemustele ja nende poolt loodud tähendustele, sobib narratiivintervjuu antud teema puhul väga hästi.

Bakalaureusetöö käigus läbiviidud intervjuud salvestasin diktofoniga, et saaksin need hiljem transkribeerida ja neid analüüsida.

2.2 Valim

Bakalaureusetöös püstitatud uurimisküsimustele vastuste saamiseks viisin läbi 10 intervjuud ajavahemikus oktoober 2014 – aprill 2015. Intervjuude pikkuseks oli keskmiselt 45-60 minutit. Intervjueritavate anonüümsuse tagamiseks olen tulemuste esitamise osas kasutanud tsitaatide puhul pseudonüüme.

Valimi moodustamisel oli oluliseks kriteeriumiks see, et uurimuses osalejatel oleks kogemus 50/50 jagatud hooldusõigusega, ükskõik kas minevikus või olevikus. Laste vanus lahkumineku hetkel ei olnud minu töö kontekstis oluline, kuna uurimuse fookus oli lahkuläinud vanematel. Põhjus, miks valimisse kuulusid vaid sellised inimesed, kellel on jagatud hooldusõiguse kogemus, seisnes selles, et käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks ei

ole teha üldistusi kogu populatsioonile, vaid interpreteerida tähendusi ja intervjuude käigus esitatud lugude funktsioone (Riessman, 2008). Inimesed, keda intervjuerisin, leidsin esmalt „lumepallimeetodi“ teel – tuvastasin oma tutvusringkonnast selliseid emasid ja isasid, kes on valinud jagatud hooldusõiguse lahkumineku järgselt. Sellisel moel õnnetus mul leida viis ema ja kolm isa. Selleks, et leida veel kaks meessoost respondent, postitasin internetti perefoorumisse¹⁰ üleskutse puuduolevate isade leidmiseks. Lõplikuks valimiks kujunes viis ema ning viis isa, kelle vanus jäi 28-43 aasta vahele. Enne intervjuude läbiviimist tutvustasin vastanutele oma töö eesmärki ning selgitasin neile, millest meil juttu tuleb. Saatsin neile vastavasisulise e-maili või vestlesin nendega telefoni teel, selgitasin, et kogu info on anonüümne ja konfidentsiaalne. Selleks, et aidata vastanutel kergemini teemas orienteeruda ja oma lugusid konstrueerida ning meenutada, andsin neile enne intervjuud ülevaate ka üldisematest teemadest, millest meil juttu tuleb. Teemade etteandmisel lähtusin Jane Elliott'i poolt kirja pandud narratiivi struktuurist, mille kohaselt on narratiivid kronoloogilised (neil on algus, keskkoht ja lõpp), tähendusrikkad ning loomult sotsiaalsed (Elliott, 2005). Seda silmas pidades jagasin intervjuudes etteantud teemad vastavalt eluperioodide järgi kolmeks:

1. Periood kooselu alustamisest kuni lapse sünnini
2. Periood lapse sünnist kuni lahkuminekuni
3. Periood lahkuminekust kuni praeguse hetkeni, mille puhul tuli juttu elukorraldusest ja otsusest kasutusele võtta 50/50 jagatud hooldusõigus

Narratiivintervjuu puhul on kõige paremad sellised küsimused, mis julgustavad uurimuses osalejat rääkima mingist konkreetsest ajast ja situatsioonist, mitte sellised, mis eeldavad mingi väga pika ajavahemiku edasiandmist (Hollway & Jefferson 2000, viidatud Elliot 2005 kaudu). Seetõttu oli selline perioodideks jaotamine väga hea, kuna see võimaldas inimestel fookuseerida oma mõtteid ja kogemusi mingis intervjuuetapis teatud eluetapi kogemustele.

---

¹⁰ www.perekool.ee (autori märkus)

2.3 Andmeanalüüsi meetod

Kogutud andmete analüüsi puhul kasutasin narratiivset temaatilist analüüsi, mille puhul kogu fookus on suunatud narratiivi sisule, rõhku pannakse sellele, „mida“ räägitakse, mitte sellele „kuidas“ räägitakse (Riessman, 2008). Sellest tulenevalt ei kasutanud ma transkribeerimisel tingmärke emotsioonide väljendamisel, ei jooninud alla rõhutatud sõnu, ega pööranud tähelepanu respondentide mõttepausidele.

Temaatiline analüüs on meetod identifitseerimaks, analüüsima ja raporteerimaks mustreid või teemasid andmete seas (Braun & Clarke, 2006). Seejuures peab uurija mängima aktiivset rolli ning ise ära tundma mustreid või teemasid, mis teda huvitavad (ibid), mis minu töö seisukohast on sobilik, kuna inimesed ei käsitle reeglina soosuhteid eksplitsiitselt, vaid implitsiitselt ja minul uurijana oli temaatilise analüüsi käigus hea võimalus need teemad üles leida. Temaatiline lähenemisviis on kasulik teoretiseerimaks erinevate juhtumite üle - leidmaks ühiseid temaatilisi elemente, mida uuringus osalejad välja toovad ja sündmuseid, mida nad esile tõstavad (Riessman, 2003). Antud meetod sobis mulle ka seetõttu, et minu teema puhul on tegemist valdkonnaga, mida mulle teadaolevalt ei ole põhjalikult Eestis uuritud ning selle kohta puudub lai teoreetiline raamistik.

Analüüsi alustasin sellest, et lugesin ükshaaval transkriptsioonid läbi ja koostasid iga intervjuu kohta sisuanalüüsi tabeli, kuhu kirjutasin välja intervjuus esinevad teemad, katkendid intervjuust, mis neid teemasid illustreerisid ning lõpuks ka endapoolsed märkused ja tõlgendused. Kui kõik kümme intervjuud oli sel moel analüüsitud, koostasid sisuanalüüsides põhjal koondtabeli, kus oli ülevaatlikumalt ja kokkuvõtlikult kirja pandud intervjuudes esinenud teemad ja peamised märksõnad, mis neid teemasid iseloomustasid. Seejärel koostasid ühised kategooriad kõikidest intervjuudest, pidades silmas enda uurimishuvi ja -küsimusi. Analüüsi tulemused on esitatud järgmises peatükis.

2.4 Uurija roll

Kvalitatiivse uurimuse puhul ei saa jätta rääkimata minu kui uurija rollist. Oma uurimuse algfaasis juurdlesin selle üle, kuidas saaksin vähendada oma mõju konstrueeritavatele juttudele. Esimese võimalusena nägin narratiivintervjuu kasutamist, mille sobivusest

kirjutasin andmekogumismeetodi peatükis. Lisaks meetodi valikule oli oluline ka see, et olukorras, kus esialgu olid minu intervjuueeritavateks minu enda tuttavad, ei tekiks sellist situatsiooni, mille käigus nad räägivad mulle seda, mida nad eeldavad, et ma tahan kuulla. Samas julgen väita, et intervjuude läbiviimisel oli äärmiselt vaba keskkond ja kõik tundsid ennast väga mugavalt ning vesteldes ei tekkinud intervjuueeritavatel ebamugavustunnet. Nad tõepoolest rääkisid iseenda kogemustest ja mõtetest, mis neil jagatud hooldusõigusega olid.

Teise komistuskivina nägin esimesele olukorrale vastupidist momenti – kuidas tekitada võõra inimesega nii hea kontakt, et ta sooviks mulle rääkida oma kogemustest üsnagi emotsionaalsel teemal? Selle ületamiseks proovisin juba enne intervjuu läbiviimist luua usaldusliku sideme. Selleks vestlesin nendega e-maili ja/või telefoni teel, andsin enda kontaktid juhuks, kui peaks tekkima küsimusi, samuti valisime intervjuu läbiviimise kohaks paiga, kus nemad ise end mugavalt tunneksid. Tegin omaltpoolt kõikvõimaliku, et juba enne intervjuud oleks välja kujunenud hea klapp. Arvan, et mul õnnestus kõikide intervjuueeritavatega tekitada meeldiv õhkkond, kuna vestlemine sujus väga ladusalt ja kõik lapsevanemad olid väga avatud ning soojad.

Samas ei maksa unustada, et erinevad asjaolud võivad mõjutada just selliste lugude jutustamist selles konkreetses kontekstis, kus need loodi. Minu uurimuse puhul võis intervjuueeritavaid mõjutada teadmine, et ma ise olen ka lapsevanem ning sellest tulenevalt võisid nad mõelda, et mul on välja kujunenud teatud hoiak nende suhtes, seda eriti meessoost osalejate silmis. Kuna 50/50 jagatud hooldusõiguse näol on tegemist olukorraga, mis ei ole hetkel ühiskondlikuks normiks, siis võib mõtiskleda, kas nende lood olid konstrueeritud sellest tulenevalt. Samas aga nagu eespool juba mainisin, ei olnud minu eesmärgiks hinnata nende lugude tõepärasust, vaid saada aimu nende isiklikest kogemustest.

3 TULEMUSED

Käesolevas peatükis olen esitanud peamised teemad, mis intervjueeritavate narratiivides esinesid. Lugude konstrueerimisel lähtusid inimesed ajalisest perspektiivist. Lugude jutustamist alustati sellest ajast, kui saadi teada, et laps on sündimas, väga põgusalt räägiti ajast, mil elati kahekesti. Lapsehoolduspuhkuse ajast räägiti peamiselt kui ema-lapse perioodist, kuna peaaegu kõigil juhtudel oli tegemist paaridega, kelle puhul lapsega jäi koju ema. Vaid ühel isal oli teistsugune kogemus ning tema oli see, kes jäi lapsega pärast sündi koju. Kooselu perioodist räägiti pigem lühidalt, üsna kiiresti liiguti oma looga selle ajani, mil mindi lahku ja koos sellega hakati rääkima ka 50/50 jagatud hooldusõigusega seotud kogemustest.

Üldjoontes olid naiste ja meeste lood sarnased, erinevused kerkisid esile vaid üksikute teemade puhul. Näiteks ilmnis erinevus 50/50 jagatud hooldusõiguse otsust puudutavate aspektide osas. Naised olid reeglina jagatud hooldusõiguse vastu ning mehed olid aktiivsemaks pooleks, kes just seda konkreetset lahendust soovisid. Veel ilmnis sugudevaheline erinevus lapsevanemate suhtumises kohustustesse ja õigustesse. Peatun nendel sarnasustel ja erinevustel pikemalt järgnevate teemade tutvustamise käigus.

Järgmistes töö osades esitan intervjuudes peamiselt esinenud teemad ja mustrid, mille kaudu püüdsin vastuseid leida küsimusele, kuidas räägiti 50/50 jagatud hooldusõigusest ja kuidas see mõjutab egalitaarsemate soosuhete poole liikumist. Kuna intervjuud olid üles ehitatud kronoloogiliselt ning teemad, millest intervjueeritavad rääkisid, olid samuti järjestatud ajalist perspektiivi silmas pidades, siis on ka tulemused esitatud kronoloogilises järjekorras, narratiivi vormis.

3.1 Soonormid enne lahkuminekut

Juba päris narratiivide alguses, tõid intervjueeritavad kas implitsiitselt või eksplitsiitselt sisse soopõhise eristamise, kui nad rääkisid tööjaotusest perekonnas. Enamasti tõid intervjueeritavad sooteema ise sisse, mõnel juhul suunas minu küsimus koduse elukorralduse kohta neid sellest rääkima. Peamiselt räägiti traditsioonilistest soonormidest lähtuvast elukorraldusest, mida seostati just peresiseste rollijaotustega, mis tähendab, et ema jäi lapsega koju ning hoolitses majapidamise eest ja isa käis tööl (v.a ühe erandiga, kelle puhul mees jäi küll lapsega koju, kuid majapidamise ja muude koduste toimingute eest hoolitses siiski naine):

(Kreete, 38, 3 last) *'No ja ega ju tegelikult selles osas, et kuidas me nüüd siis teeme asju või no mingit otsust kui sellist ei sündinud, see läks nii iseenesest. Paraku on ema see, kes lapse sünnitab ning sünnijärgselt imetab, nii et ma ei tea, see on loomulik, et alguses vajab laps pigem ema kui isa. No ja kui sünnijärgselt on elukorraldus selline, siis enamasti nii ju kujunebki, et lapsed on emadega kodus, kuni lasteaeda või kooli lähuvad. See on loomulik ja nii peakski olema.'*

Käesolevas katkendis viitab intervjuueritav bioloogilistele teguritele, põhjendamaks, miks enamikel juhtudel just ema jääb lapsega koju. Tema räägitud loost ilmnes, et kuna naine on see, kes last kannab ja lapse sünnitab, siis on loogiline see, et tema jääb ka lapsega koju ning see olukord püsib pigem muutumatuna ja ei ole seotud ainult lapse vanusega ega tema bioloogiliste vajadustega. Kui vastsüündinute puhul põhjendati ema kojujäämist sellega, et ema peab teda toitma, siis lapse kasvades seda muret nende arvates ei ole ja tegelikult võiks lapsega koju jääda ka isa.

Lisaks sellele rõhutasid uurimuses osalenud naised, et nende mehed hakkasid paljudel juhtudel veel rohkem tööd tegema, kui nad said teada, et laps on sündimas ning veetsid üha rohkem aega kodust eemal ja vähem aega kodus. Peamiselt põhjendati seda sellega, et kui üks inimene on kodus, siis teine peab ju tööl käima, et perele head elu võimaldada ja majanduslikku kindlustunnet pakkuda. Sealjuures ei olnud reeglina arutluse all küsimus, kes jääb lapsega koju, vaid see inimene, kes koju jäi, oli automaatselt naine, mis tähendas, et mees sai keskenduda karjäärile ja raha teenimisele. Sarnase tulemuseni jõudis ka Pajumets (2007:56), kes oma artiklis, kus ta uuris põhjuseid, miks isad ei kasutanud võimalust jääda lapsehoolduspuhkusele, tõi ühe isapuhkusest loobumise diskursusena välja pere majandusliku heaolu. Pigem kirjeldati olukorda loomulikuna ja viidati sellele, et see on alati niimoodi olnud, mispärast ei nähtud põhjust ka teisiti käituda. Kuna mehed olid reeglina need, kes jätkasid tööl käimist, ilmnes enamikest intervjuudest, et ema oli see lapsevanem, kelle kanda jäid kõik lapsega seotud toimetused ning isad tegelesid kooselu ajal lastega vähesel määral. Naised kirjeldasid seda olukorda koormava ja kurnavana ning nad soovisid sellest puhkust ja mehepoolset toetust. Raskena nähti just seda, et kogu lapsega seonduv on naise õlul ning pigem sooviti, et mehed panustaksid rohkem lapse kasvatamisesse, mitte majapidamistöõde tegemisse:

Mari (27, 2 last) *'Et põhimõtteliselt tema hakkas nagu rohkem tööle keskenduma ja mina siis jäin koduseks või noh kõik see kodune jäi minu õlule siis. Ja ma hiljem olen ka mõelnud seda, et noh mingi hetk meil oligi selline seis, kus ta võttis nagu absoluutselt kõik pakkumised vastu, mis talle anti, et ta ise oli muidugi hästi rahul sellega ja need olid kõik*

*täpselt tema selle erialaga ja huvidega seotud, sammud karjääriredelil täpselt nii nagu tema tahtiski[...]*Et sellist asja polnud üldse, et umbes ta oleks koju tulnud ja siis mulle nagu puhkust andnud just kodusest keskkonnast, et seda pole kordagi olnud. Et pigem oli see, et oletame, et tal olid mingid pereüritused või kokkusaamised, no suguvõsaga mingid asjad eks, siis oli see, et okei, et see on sul nagu kohustus, et sa peaksid minema, aga et võta siis lapsed ja mine. Et ma olen parem kodus ja puhkan, et aga te minge.'

Intervjuukatkendist selgub, et selles perekonnas olid rollid üsna konkreetselt ära jagatud – naise kanda jäi kõik kodune ja mees sai keskenduda tööle ja karjääri teha. Nagu ilmneb, siis tööpositsioonil arenemine ja edutamine oli mehe jaoks väga oluline ning mees oli tekkinud olukorraga väga rahul. Samuti viitab intervjuueeritav katkendis sellele, et ta soovis just kodusest keskkonnast puhkust, kuid kuna mees seda ei võimaldanud, tundis ta, et on sunnitud neid võimalusi ise otsima.

Soopõhist eristamist esines ka erinevate kodutööde osas: eristati naiste- ja meestetöid. Seega, kui intervjuueeritavad rääkisid kooselu perioodist, kasutasid nad rollijaotustest rääkimisel, mõned implitsiitselt, teised eksplitsiitselt, mõisteid naiselik ja mehelik. Peamiselt põhjendati seda sellega, et naiste jaoks ongi kodutööde tegemine loomulikum ja omasem ja nad võtavad kergemini omaks sellised tööd, mida on ajalooliselt seostatud naiseks olemisega – lapsega tegelemine, söögi tegemine, koristamine ja muud majapidamistööd:

(Kreete, 38, 3 last) '*Kodus oli üldiselt nii, et kõik kodune oli minu õlul, välja arvatud no need tõelised meeste tööd, mida korteris ju tegelt nii palju polegi. Elasime esialgu mehe ema juures, tal oli suur korter ning tegime seal ühiselt remonti, no selles mõttes, et mina ja mees, mitte ämm eksle, ehk et remonditööd olidki ämma juures elades mehe põhilisteks kodusteks töödeks. Igasugune koristamine ja söögitegemine olid minu rida, samuti enamasti toidukraami koju toomine[...]*Kuna mu ema on alati kodus noh nõ naise rolli etendanud, siis ma võtsin perenaise rolli kergelt omaks ja noh meil näiteks kodus oli ikka nii, et mees oli selleks, et raha koju tuua. No ja samamoodi oli ka minu mehe nägemus asjadest alati selline, et kodu korrashoid, söögitegemine, nõudepesu eeee triikimine, pesu pesemine ja laste kasvatamine, need on kõik naiste tööd. Ja noh ema eeskujul arvasin ma nagunii, et nii see peabki olema.'

Intervjuueeritava arvates kandub väga tugevasti perekonnas edasi see, kuidas asjad on ajalooliselt kujunenud ja ühiskondlikult normiks saanud. Ta toonitab seda, et kuna tema ema on kodus naise rollis olnud, siis pidas ka tema ise seda täiesti loomulikuks. Samuti rõhutab intervjuueeritav mehe toetust sellisele elukorraldusele. Siinkohal on väga selgelt

näha, kuidas mõtestatakse naise rolli – majapidamistööd ja kõik kodune on naisele iseloomulik.

Samas esines ka arvamusi, mille puhul vaidlustati lahterdust meeste- ja naistetööd ning leiti, et tegelikult on küsimus valikute tegemises – kui mehed tahavad, siis nad saavad sama hästi neid töid teha, mida ajalooliselt on seostatud pigem naistega:

(Hendrik, 43, 2 last) *'Alguses oli küll natukese harjumatu, et sa pead nagu kõikide asjadega hakkama saama, mis varasemalt olid tegelikult hoopis abikaasa õlul ja noh tundus kuidagi loomulik, et on ära jagatud mingid tööd ühte- või teistpidi, aga mehel on samamoodi ju käed-jalad küljes eksju nagu naiselgi, et ta saab tegelikult kõikide asjadega hakkama, millega on tarvis hakkama saada, seda eriti oma prioriteetide seadmises[....]Et seda kohusetundlikumat poolt, kelleks reeglina on naisterahvas, nii öelda temale jäävad need ülesanded, mis talle tunduvad nagu omasemad või mis tunduvad teda puudutavat. Noh et söök oleks laual ja puhas riie oleks seljas ja et tuba oleks koristatud. Noh meest puudutavad need mingil hetkel ka, aga see valulävi on natukese teises kohas lihtsalt kui naisel ja siis need rollid jagunevadki niimoodi.'*

Intervjuukatkendist võib järeldada, et soopõhist rollide jaotust käsitletakse kui midagi, mis tuleneb küll inimese soost – naised on loomu poolest kohusetundlikumad ja neile on seetõttu naiselikud tööd omasemad – kuid sõltuvalt olukorrast, saavad tegelikult mehed väga edukalt kõige sellega ka iseseisvalt hakkama. Kuna naised on seni need tööd meeste eest ära teinud, pole neil seda vaja olnud.

Meeste ja naiste narratiivide erinevust oli märgata selles osas, et rääkides lahkumineku eelsest ajast, ei pidanud mitmed mehed laste kasvatamist ja kodu eest hoolitsemist tööks, vaid nimetasid seda enamjaolt „mitte millegi tegemiseks“. Meeste puhul esines pigem arusaam, et tööl käimine on olulisem ja tõsisem tegevud kui laste kasvatamine ja majapidamise eest hoolitsemine. Sama tulemuseni jõudis ka Pajumets (2007:58), kes oma artiklis tõi välja sünonüümid, mida kasutati lapsehoolduspuhkusele viitamisel - „mitte millegi tegemine“, „niisama istumine“ või „kodus istumine“. Seda illustreerisid ka minu uurimuses osalenud meeste poolt kasutatud väljendid, mis toetavad arusaama, et laste eest hoolitsemist peeti eelkõige naiselikuks tegevuseks. Näiteks viitas isa, kes juba kooselu ajal oma lapsega üsna palju tegeles endale kui „pehmole“, võrreldes ennast teiste isadega, kes lastega ei tegele ja on justkui sellevõrra mehelikumad või normidele vastavad – jäi mulje, et norm ongi isade puhul see, et nad on keskendunud tööle ja karjäärile ja see mees, kes tegeleb ka lapsega, on automaatselt vähem mehelik:

(Martin, 32, 1 laps) *'Ja ma arvan, et ikkagi selles mõttes, et meil kodune elu oli vist ikka üsna, noh süüa tegime me mõlemad, ei olnud umbes niimoodi, et ma tulen koju ja*

nõuan rusikas laual, et kus söök on nagu tavaliselt meestel kombeks. No ja lapsega me tegelesime ka mõlemad nii palju kui võimalik. Ja selles mõttes, et ma arvan, et ma olin ikkagi selline pehmo, kui tavaliselt Eesti mehed on selle koha pealt, et ma olen ikkagi, tegelesin lapsega ikka ka ja nii palju kui ma ikkagi sain’.

Intervjuukatkend on huvitav, sest see isa viitab sellele, mida ta peab ühiskondlikuks normiks antud küsimuses ja konstrueerib end sellest eristuvana. Tekib küsimus, kas “pehmo” selles kontekstis tähendab traditsioonilisest mehelikkusest eristuvat negatiivset mehelikkust või hoopis positiivsema tähendusega alternatiivset mehelikkust, millele viitab ka Pajumets (2012:12) oma doktoritöös, tuues välja, et tänapäeval on lisaks hegemoonilisele maskuliinsusele esile kerkimas ka uued mehelikkused, mille üheks näiteks on olla toetav kaasa. Oma töös mainib Pajumets (2012:14-16), et on raske neid uusi maskuliinsuseid üheselt nimetada ja pakub välja erinevaid nimetusi, näiteks „pehme mehelikkus“ või „egalitaarne mehelikkus“.

Üsna kindlalt ilmnes aga suhtumine, et lapsega kodus olemine ei ole töö, isa puhul, kes jäi ise lapsehoolduspuhkusele pärast lapse sündi. Ta rääkis endast kui mõttetust mehest, kes oma laiskusest ei viitsinud tööle minna ja läks kergema vastupanu teed ning jäi lapsega koju:

(Oskar, 37, 2 last) ’No mul tööd ei olnud sel hetkel ja ma olin laisk ka, nagu ta käib noh. No ja tegelt see lapsega kodus olemine ei ole ju mitte midagi, mul on üks laps ees ka veel, et ma teadsin, mis mind ees ootab. Kogemus oli juba olemas. Ma ei tea, see on mingi emade fantaasia, et issand kui raske, see on nii kohutavalt raske see lapsega kodus olemine. Ma ei tea, minu arust täiesti ajuvaba. Oma laps ju, ikka saad hakkama. Mis seal siis nüüd nii eriti rasket on.[...] . Seega pärast lapse sündi jätkus kõik endistviisi- minul jalad seinal. Ega ma nüüd päris nii hull ka ei olnud, aga paljutki oleksin pidanud teisiti tegema. Kasvõi tööga seonduvalt- oleks pidanud tegema mida iganes, ka seda, mis meelepärane ei ole, peaasi et midagigi teeniksin. Nõme kas pole, hetkel mõtlen küll, et milline loru ma olin’.

Lahkuminekuale eelnenud ajal oli uurimuses osalenud meeste jaoks töö tegemini tihtipeale olulisem kui lapse kasvatamine. Sealjuures aga kinnitab see isa, et mehed saavad lapsevanemana hästi hakkama. Intervjuukatkendist ilmneb aga, et olukorras, kus mees jäi vabatahtlikult lapsega koju, ei olnud ta üldse mitte rahulolev ega tundnud ennast vajalikuna, vaid tundis, et see, et ta ei teeni raha, teeb temast mõttetu mehe, kes on laisk ja ei viitsi tööl käia. Eelnevad uuringud viitavad sellele, et maskuliinsete identiteetide loomisel on palgatöö endiselt kesksel kohal (Pajumets, 2012: 37). Samuti saab paralleele tuua Pajumetsa (2007:59) uurimistulemustega, kus ta on leidnud, et lapsekeskses

argipäevas võib isadel tekkida identiteedilünk, täitmata ala minapildis, kus läheb kaduma see, kes ta tegelikult on.

Kõike eelnevat silmas pidades ongi huvitav, et lahkumineku järgselt on kõik paarid, nii need, kes enne elasid traditsiooniliste soo- ja perenormide järgi kui ka need, kes olid egalitaarsemate vaadetega, hiljem liikunud egalitaarsemate soonormide suunas.

3.2 50/50 jagatud hooldusõigus – meestepoolne soov

Üldiselt enamike teemade puhul ei esinenud erinevusi meeste ja naiste puhul, kuid üheks selliseks teemaks, mille puhul siiski esines, oli 50/50 jagatud hooldusõiguse kasutuselevõtt. Enamike intervjuueritavate puhul oli jagatud hooldusõigus meestepoolne soov või lausa nõudmine, mida põhjendati sellega, et alternatiivi sellele ei ole. Seega esines meeste puhul väga tugev vastuseis traditsiooniliselt Eestis kasutuselolevale mudelile, et lapsed jäävad pärast lahkuminekut elama ema juurde ja isa maksab alimente. Peamise põhjusena toodi välja, et kuna lahkumineku järgselt tahavad isad oma lapsi näha vähemalt pool ajast ning emad ei oleks nõus lapsi jätma isadele, siis on see ainuvõimalik lahendus:

(Martin, 32, 1 laps) *'Või no mis see muu variant nagu on? Muud varianti ei ole. Selles mõttes, et me ei hakanud last šokeerima sellega, et kuule nüüd eladki emme juures ainult või et eladki issi juures. Sellist pehmet maandumist oleme ikka üritanud teha [...] No kumbki ei olnud nõus sellega, et laps jääb elama kas ainult minu või ainult tema juurde. See ei oleks nagu mitte mingi valemiga läbi läinud. No ja tegelikult ongi, et me ei tahtnud kumbki kaotada seda sidet lapsega ja kumbki ei olnud nõus nagu lapsest heas mõttes loobuma. Ja kui siia juurde nüüd mõelda ka see tavaline raha ja alimentide teema, siis see on üks koht, kus mina olen resoluutne. See on see, et kui me lepime kokku, et me, just et küsimus on selles, et ma ei ole nõus nagu sellega, et mitte nägema oma last ja selle eest veel maksta ka nagu. Et ma peaks maksta selle eest, et ma ei näe oma last.'*

Intervjuukatkend on heaks näiteks selle kohta, et inimestel on kujunenud kindel arusaam, kuidas tavaliselt asjad käivad. Intervjuueritav toonitab seda, öeldes, et tavaline lahendus, mille kohaselt mees maksab alimente, ei tulnud nende puhul kõne allagi, kuna see on tema jaoks ebaloogiline ja vastuvõetamatu. Samuti illustreerib katkend mõtet, et teist lahendust 50/50 jagatud hooldusõiguse kõrval ei nähtud.

Naiste puhul oli reeglina arvamus vastupidine – emad olid jagatud hooldusõiguse suhtes üsna negatiivselt meelestatud, mida on leidnud ka Markham & Coleman (2012) oma uuringus. Emad oleksid eelistanud traditsioonilist varianti, et lapsed elavad ema juures,

kuid kuna laste isad väga tungivalt nõudsid aja võrdselt jagamist, siis selleks, et hoiduda kohtust ja säilitada laste isadega normaalsed suhted, olid kõik emad antud variandiga nõus:

(Kreete, 38, 3 last)'*No tegelt oli ju nii, et minu suhtumine oli negatiivne, just see pidev laste solgutamine, pole õiget kodutunnet, kõik see kolimisstress, eriti lastele, aga muidugi ka endale tegelt. No ja isa argument oli, no mis ta ikka oli, isa argument oli see, et tema on ka isa. Üldiselt oligi nii, et isa polnud nõus teistmoodi lapsi jagama ega siis laskma neil endil otsustada [...]No eks ma olin nõus selle kõigega selleks, et laste isaga mitte tülli minna, tahtsin häid suhteid, et lapsi ka eraldi elades siiski ühiselt kasvatada*'.

Intervjuukatkend illustreerib mõtet, et soov laste hooldusõigus pooleks jagada oli mehepoolne ning naine oli sellega lihtsalt nõus. Tema ei suhtunud sellesse hästi, kuid leidis, et tähtsam on hoida suhted korras ja proovida selles olukorras siiski lapsi edasi ühiselt kasvatada.

Juhtudel, kus jagatud hooldusõigus oli ainult naisepoolne soov, seati mees fakti ette, et edaspidi on nii ja mingit valikuvarianti ei olnud. Seda põhjendati sellega, et lapsed saadakse kahekesti ning mõlemal lapsevanemal peavad olema laste ees võrdsed kohustused ning selleks, et kogu lastega seonduv ei jääks vaid ema kanda, ongi vaja isal samasugusel määral panustada lapse kasvatamisesse:

(Pille, 35, 3 last)'*No ja ma ei teagi, see jagamine, see 50/50 eee, no laps saadakse esiteks kahekesi ja teiseks sellepärast ka, et mina ei ole nõus selle pühapäeva isaga. [...]et miks siis, või no ei ole ju kuskil öeldud, et minul on õigus teda nagu endale võtta, nagu lihtsalt ilma kohtuta, noh et minul on rohkem õigust kui sul, lihtsalt sellepärast, et ma olen tema ema. Eks see ikka läks niimoodi jah, no mina ühel hetkel teatasin, et teeme nüüd täpselt selle nädal ja nädal, et mulle ei istu mingi pool ja mingid päevad ja tema alguses ei tahtnud, ee no ma arvan, et jonni pärast lihtsalt ei tahtnud, et noh, lihtsalt inimene tahab jonni ajada nagu, aga ma teatasin, et nüüd sellest nädalast lihtsalt on nii ja siis ta oli lihtsalt nõus, ta ei hakanud enam mitte midagi ütleva.*'

Intervjueeritavad rõhutavad, et lapsevanemaid on igal lapsel kaks ja neil peaksid olema võrdsed õigused ja kohustused. On näha, et samal määral kui nähakse kohustusi, peetakse oluliseks ka ka lapsevanemate õigusi ja leitakse, lahkumineku järgselt ei tohiks olla kummalgi vanemal soost tulenevalt suuremaid õiguseid otsustada ainuisikuliselt lapsega seonduva üle.

Jagatud hooldusõigusest rääkides rõhutasid intervjueeritavad, et lapsevanematel on oma laste ees võrdsed õigused ja kohustused. Seda rõhutasid nii need lapsevanemad, kes enne lahkuminekut olid lähtunud sooaspektist traditsioonilisest elukorraldusest kui ka need, kes lähtusid egalitaarsemast elukorraldusest. Taaskord ilmnesis erinevused sugude lõikes. Kui mehed rõhusid jagatud hooldusõiguse puhul pigem oma õigustele, siis naiste jaoks olid

olulisemad isade kohustused laste ees, mille puhul rõhutati 50/50 jagatud hooldusõiguse eelist tavapärase lahenduse ees. Üldine arvamus oli, et olukorras, kus lapsed elavad ema juures ja isa on vaid „pühapäevaisa“, on tegemist ebavõrdse olukorraga, kus ema on kuri ja isa on hea. Leiti, et seda tunneksid nii lapsevanemad ise kui võivad arvata ka lapsed. Väga tugevalt tõsteti esile seda, et jagatud hooldusõiguse puhul on mõlemal vanemal võrdsed kohustused lapse ees, seda just igapäevatoimetuste osas ja isa ei ole lapse jaoks vaid meelelahutaja, kes käib aeg-ajalt ja lõbustab teda, vaid mõlemad on täisväärtuslikud lapsevanemad ning peavad võrdselt panustama lapse kasvatamisele:

(Pille, 35, 3 last) *'Mina ei ole nõus selle pühapäevaisaga. Et siis ta ei tea nagu lapsest mitte midagi, selles mõttes, et ta ei tea nagu absoluutselt argipäevaseid asju, sellepärast, et muudu on umbes niimoodi, et reede õhtul annan lapse ära ja pühapäeval tulen järgi ja siis sel ajal teeb mingeid fun-fun asju isaga seal, et oh me käisime kinos ja me käisime veekeskuses ja umbes tegime seda, seda, seda ja tal ei olegi nagu isaga seda argipäeva ja isa mõtlebki, et oh, kõik on mingi lust ja lillepidu. Tal peab ka see oma nädal olema, et ta ärkab, ta seal õpib või käib lasteaias, teeb süüa, et ta näeks, et see ei ole nagu lihtsalt mingi lõbu, mingi lõbu ta noh, et see on pigem ikka päris elu noh.'*

Katkend iseloomustab suhtumist sellesse, mida peetakse oluliseks lapse kasvatamise juures. Tähtis on see, et mõlemal vanemal oleksid võrdsed kohustused lapse ees, et mõlemad vastutaksid ka igapäevatoimingute eest. Olukorras, kus on lahku mindud, eelistatakse lahendust, mille puhul on võimalik ära jagada ka lapse kasvatamise juures rohkem tööd ja aega nõudvad toimetused.

3.3 Isadus on uus emadus?

Enamikest intervjuudest ilmnes, et jagatud hooldusõigus näis avaldavat üsna suurt mõju maskuliinsusele uute tähenduste omistamise seisukohast. Isaduse ja isaks olemisega seotud rollide teema oli intervjuudes päris oluline ja sellega seoses toodi välja üsna mitmeid seisukohti, mida varasemalt ei ole seostatud maskuliinsusega või meeste sookategooriaga. Isadele ja isarollile omistati tähendusi, mida on varasemalt seostatud pigem emade ja naistega, mistõttu on tegemist olulise tulemusega. Järgnevates alapeatükkides on kirjeldatud lähemalt, mida intervjuueeritavad esile tõstsid.

3.3.1 Isa-lapse side

Jagatud hooldusõiguse peamise positiivse asjaoluna mainisid enamik intervjuueeritavad isa ja lapse vahelise seotuse olulisust. Seda tõstsid esile nii naised kui mehed. Oma jutustustes mainiti läbivalt ja üsna tihti seda, et 50/50 jagatud hooldusõigus on ainuke variant selleks,

et lapsel säiliks või tekiks isaga täisväärtuslik lapse-vanema suhe. Peamiselt kirjeldati seda suhet kui midagi, mis on seotud lapsevanemaks olemise kohustustega, rõhutati, et isadel peab olema samasugune kohustus ja vastutus lapsega seotud igapäevatoimingute tegemisel. Lapsevanemaks olemist seostati pigem autoriteediks olemisega, sellega, et sul on oma lapse suhtes ootused, reeglid, sa osaled aktiivselt tema kasvatustöös. Isa-lapse suhtest rääkides pöördusid intervjuueeritavad tagasi ka „pühapäevaisa“ mõiste juurde. Sellega toonitati, et isa-lapse sidemest ei saa rääkida olukorras, kus isa näeb oma last vaid ühelkähel päeval nädalas, mistõttu nähtigi lahendusena seda, et lapse hooldusõigus tuleb jagada võrdselt. Huvitav oli siinkohal see, et seda olulisust tõstsid esile nii need lapsevanemad, kellel juba koos elades olid mõnevõrra egalitaarsemad soosuhed perekonnas, s.t isa tegeles lapsega ka kooselu perioodil ja see side lapsega oli tekkinud juba varem kui ka need, kelle puhul koos elades isa oli väga palju tööl ja tegeles lapsega minimaalselt:

(Kelli, 33, 3 last) *'Et selles mõttes, et ,ma lihtsalt mõtlen seda, et , täna ma olen õnnelik, et lapsel on säilinud nii ema kui isaga tegelikult täiesti täisväärtuslik suhe, ma julgeks isegi väita, et umbes selline suhe nagu kui laps kasvab perekonnas, selles mõttes, et ta ikkagi suhtleb oma vanematega ühepalju, et laps, kes käiks lihtsalt nädalavahetuseti isa juures või aint pühapäeviti, see isa oleks nagu mingi a la noh täna lähme spasse, homme ostame torti ja kommi ja ülehomm, ühesõnaga on kõik väga positiivne seal kõik see kaks-kolm päeva. Et lapsel ei teki sellist või isal isegi ei teki sellist isarolli, et ma kamandan ja käsen ja et sa pead alluma või selles mõttes, et sa oled lihtsalt mingi hea asja peal käid nädalavahetusel ja eriti kui see veel korra kuus on näiteks onju, et siis lapsel nagu, võibolla ei teki sellist aukartust või või kui isegi tekib, siis ikkagi see laps, see ei ole selline suhe kui laps elab peres näiteks.'*

Intervjuukatkend illustreerib eelnevalt väljatoodud mõtteid, et isa-lapse sideme tekkimisel peetakse oluliseks eelkõige kohustusi. Intervjuueeritav võrdleb olukorda sellega, kui laps elab perekonnas ja tal on võimalik igapäevaselt suhelda mõlema vanemaga. On näha, et ühest küljest peetakse oluliseks seda, et lapsel on oma õigused ning teisest küljest seda, et isal on kohustused oma lapse ees.

Lisaks lapsevanema kohustuste rõhutamisele peetigi isa-lapse sidet oluliseks ka laste seisukohalt. Nii emad kui isad leidsid, et laste jaoks on samavõrd oluline suhelda mõlema vanemaga, nii ema kui isaga. Samas aga oli ühine arvamus intervjuudes suhtumise osas, et mida väiksem on laps, seda enam ta vajab oma ema. Oldi arvamusel, et ema on esimestel eluaastatel lapse jaoks olulisem lapsevanem. Olukorras aga, kus perekond on niigi purunenud, leiti, et kõige mõistlikumaks lahenduseks on see, et laps kannataks võimalikult vähe. Reeglina usuti, et ainuke võimalus selleks ongi jagada võrdselt aeg, mida laps kummagi vanemaga veedab, sest oldi seda meelt, et lapselt ei ole õige võtta ära ühe

vanemaga suhtlemise võimalust. Sellest tulenevalt võib näha, et inimeste suhtumine ja arvamus muutub vastavalt olukorrale ja kontekstile ning kui nad on sattunud uude olukorda, siis tuleb asjad ümber mõtestada ja selle olukorraga kohaneda. Laste huvidega arvestamisel oli oluline mõju ka lapse vanusel. Kui väiksemate laste puhul otsustasid vanemad laste eest, kuidas ja kui tihti nad peavad kummagi vanema juures käima, siis mida vanemaks lapsed said, seda enam hakati nende arvamusega arvestama ning vastavalt nende soovile hooldusõigust jagama.

3.3.2 Isarollile omistatud uutest tähendustest

Mitmed naissoost intervjueritavad kasutasid oma lugude konstrueerimisel mõistet 'isaroll'. Selle iseloomustamisel anti mitmeid uusi tähendusi, mida tavapäraselt isarollile ei omistata, mis aga kerkivad esile sellises uues olukorras, mida mina uurin. See omakorda rõhutab isarollile antud tähenduste muutumist. Näiteks peeti isarolli mõiste kirjeldamisel oluliseks, et mees saaks hakkama ja peaks tegema selliseid igapäevaseid rutiinseid tasustamata tegevusi, mida reeglina on peetud naiste ülesanneteks – pesu pesemine, koristamine, lapse eest vastutamine jms. Peeti oluliseks ka seda, et isa elaks mõnda aega üksinda, et tal ei oleks kõrval teist naisterahvast, kuna reeglina leiti, et naised teevadki meeste eest ära asjad, mis on naistele iseloomulikumad ja kergemini omaks võetud. Peamiselt rõhutasid meeste üksiolemise olulisust naised ja leidsid, et kui mehel ei ole võimalik neid töid kellegi teise kaela veeretada, siis ta peabki ise hakkama saama. Mehed rääkisid sellest kui vältimatust ja olukorraspetsiifilisest nähtusest, millesse mees on sattunud, kui tal ei ole naist kõrval. Kuigi uurimuses osalenud mehed seda ei väitnud, võib siinkohal spekuloida, kas olukorras, kus naine on kõrval, peaks tema need asjad siiski ära tegema? Otseselt ei rõhutatud seda, et nüüd pidi kõigega ise hakkama saama, vaid pigem seda, et vastavalt olukorrale tuleb teha korrekture ja kuna lahku minnes jääb vähemalt mingiks ajaks mees üksi, siis ta saab kõikide toimingutega ka iseseisvalt hakkama. Samas näis, et seda üksiolemise aega ja sellest tulenevalt nende rutiinsete kodutööde tegemist nähti pigem ajutise olukorrana, mis muutub kui naine tuleb jälle majja. Selle illustreerimiseks katkend ühe naissoost uurimuses osaleja intervjuust:

(Kelli, 33, 3 last) Sest et kui sa tahad, et lapsel säiliks isaga suhe, siis ilmselt muud moodi ei ole see võimalik, ma arvan, sest see isa, kes käib pühapäeviti või laupäeviti või reedeti minu mõistes ei tekita sellist isa ja lapse suhet. Tähendab ees ka isale on sellist suhet vaja, et ta õpiks, et lapse püksid peab täna pessu panema, et tal on homme need puhtad püksid ja jube hea, kui seal majas ei olegi naist, kes isale kõik ette-taha ära teeb, et jube hea, kui isal on kohustus selle lapse ees täiel jõul vastutada, selles mõttes, et need hambad peavadki õhtul pestud olema ja hommikul samamoodi, et see koolikott peab koos

olema[...] Et selles mõttes, et sellele isale on ka nagu sellist koos kasvamist vaja, et üldse tekiks selline isa ja lapse suhe, et nagu mida suurem vastutus on sellel isal, seda, seda suurem või noh tugevam saab see suhe olla. Et kui sellel isal näiteks mingi teine naine on seal kodus, kes teeb kõik ette-taha ära ja vaatab veel üle ka, et kas pani sussid kotti, et siis tegelikult võibolla see isa on ka seal lihtsalt diivaniääre peal onju, et on küll see laps mul siin, aga ei ole nagu seda vastutust, et vaadata.[...] Selles mõttes, et ilmselt mul eksmees on nagu pidanud kõik need asjad ikkagi ise ära tegema, vaata see ongi see et kui sul naist kõrval ei ole, siis sa tahestatmata peadki need asjad ära tegema, mitte nii, et saad kellelegi veeretada need, et praegusel mehel on ju väga mugav kõike mulle veeretada. Et kui ma näiteks ütlen talle, et mine vannita või pese lapsed ära, siis ta umbes ütleb mulle, et ee mine pese ise, et ise vedelesid terve õhtu diivani peal ju. Ja ma ju loll teen ka veel, mis nii viga elada.'

Sellest intervjuukatkendist ilmneb, et selle uurimuses osaleja hinnangul teevad naised tihti meeste eest kodused tööd ja lastega seotud toimetused ära, kui mehed seda neilt paluvad. Seega võib eeldada, et selline rollijaotus koos elades on inimestel üsna juurdunud ja naised ise ei proovi seda ka väga palju muuta. Lisaks ilmneb siit, et selleks, et mees saaks ka ise teha neid töid, mida varasemalt on seostatud ja seostatakse praegugi naistega, on vaja, et ta elaks mingi aeg üksinda, sest vastasel korral toimub edaspidi samasugune soopõhise rollijaotuse reprodutseerimine.

3.3.3 „Õnneks sai laste isa peale lahkuminekut ka rohkem isaks“

Lugudest ilmnes, et tänu 50/50 jagatud hooldusõiguse kasutuselevõtule tõlgendasid intervjuueeritavad lahkumineku järgset olukorda ja elukorraldust kui aega, mil “isast sai isa”. Seda sõnapaari kasutasid nii naised kui ka mehed, vihjates sellele, et isegi kui kooselu ajal ei panustanud isa eriti suurel määral lapse või lastega seotud tegevustesse, siis lahkumineku järgselt said kõik isad isaks. Ilmselgelt ei mõelda selle all midagi sellist, et senikaua mees ei teadnud, et tal on laps, vaid antud sõnapaariga vihjatakse implitsiitselt, et sõnal isa ei ole vaid bioloogiline tähendus, vaid seda mõtestatakse siiski läbi lapsega tegelemise, igapäevaste toimingute ja lapse elus kaasalöömise. Tegemist on huvitava vastuoluga, kuna lahkumineku eelsest ajast rääkides viidati traditsioonilistele soonormidele, et ongi loomulik, et ema kasvatab lapsi rohkem mingitest bioloogilistest teguritest tulenevalt, ehk viidati bioloogilisele soole. Samas siin räägitakse sotsiaalsest soost, millele omistatakse tähendused sotsiaalses kontekstis.

Siinkohal on oluline arutleda selle üle, kas isa mõiste tähendus kooselu ja lahusoleku ajal on teineteisest erinevad. Intervjuude põhjal selgus, et nii mõnegi mehe jaoks seostus isaks olemine koos elades pigem majandusliku kindlustunde tekitamisega, samas kui naiste jaoks oli oluline see, et mees leiaks aega perega ja lapsega või lastega koos olemiseks.

Teisest küljest selgus, et lahus elades seostasid mehed isaks olemist pigem kohustuste, vastutuse ja lapsevanemaks olemisega, samas kui naiste jaoks oli oluline ka see, et lisaks lapsega tegelemisele kannaks mees ka lapsega seotud kulud ning panustaks majanduslikult. Tegemist on huvitava vastuoluga, mis iseloomustab seda, et koos elades on siiski inimestel juurdunud traditsioonilised soonormid, mille puhul naised teostavad end läbi emaks olemise ja mehed läbi töötegemise. Eelnevaid mõtteid illustreerib ilmekalt katkend ühe meessoost uurimuses osaleja intervjuust:

(Peeter, 41, 2 last) *'Eks meil oli selline üsna traditsiooniline see värk, naine kodus, mees tööl. Ja eks meil oli sellist ühist aega ikka üsna vähe, kui laps väike oli, sest et nagu ikka, ma arvan, et see on nii tavaline – kulud on suured ja keegi peab ju raha teenima ja. Ega mina nagu tollet hetkel selle peale üldse nagu ei mõelnudki, et ma nagu kuidagi eeldasin, et see ongi nagu loomulik elukulg. Et kui üks on lapsega kodus, siis teine ikka peab tegema tööd. Ja eks ma ikka tegin seda palju. Ikka hommikust õhtuni. No ja mul ei ole ju selline tavaline kontoritöö, et kella 5ni kestab, et ma pean ikka väga palju olema 12 tundi järjest tööl ja nädalavahetused ka. Et eks sealt veel leida seda aega, et perega ka olla ja samal ajal normaalset elukvaliteeti pakkuda naisele ja lapsele, et ma ei tea. Tundub nagu kuidagi võimatu.[....] Ja noh, mis seal salata, mõnes mõttes, kui nüüd mõelda, siis enne seda lahkuminekut ma olin ikka nii töösse mattunud, et ma väga palju ei tegelema lapsega, siis ma hakkasin ikka hullult palju rohkem lapsega tegelema ja aega koos veetma, sest noh tegelikult oli ju olukord selline, et järsku oli mul laps. No saad aru küll, mida ma mõtlen. Et sinnamaani oli mul ju teadmine alati olemas, et ta on emaga kodus ja temaga on kõik hästi ja mul nagu ei olnud seda kohustust nii palju tema eest hoolitseda, aga nüüd see tekkis. Et selles mõttes, kui ma nüüd mõtlen, oli see võibolla nagu minu jaoks isegi hea ja lahe muutus. Et paratamatult hakkas see meesterahvas, kes varasemalt hästi palju tööd tegi nüüd lapsega väga palju tegelema. (mees, 40ndates, 2 last)*

Intervjuukatkend iseloomustab seda, et teadmine, et laps on emaga, omab meeste jaoks väga suurt tähtsust, kuna olukorras, kus laps on hoitud ja tal on ema näol kõrval turvaline inimene, saavadki mehed keskenduda tööle ja karjäärile. Seeläbi toimub aga veelgi enam olemasolevate arusaamade kinnistumine, et ema on lapse esmane hooldaja ja isa on ema abiline, majanduslikku kindlustunnet pakkuv partner.

3.4 Jagatud hooldusõiguse tajutud mõju isiklikule ajale ja vabadusele

50/50 jagatud hooldusõigusega seotud tähenduste ja kogemuste osas mainisid peaaegu kõik intervjuueeritavad seda, et tänu võrdselt jagatud hooldusõigusele on võimalik lapsevanemal endal oma aega planeerida ja on aega ka isiklikuks eluks:

Intervjuueerija: Aga kas see 50/50 pooleks jagamise otsus oli teil ainuke võimalus, mida te arutasite või oli ka muid variante ?

(Raul, 32, 1 laps) *'Ei, meil nagu muid variante ei olnudki. Ja no üks asi on see tahtmine, et võibolla ta isegi oleks tahtnud, et laps jääb tema juurde elama, aga teine asi on see, et üks lapse ema tahab ka ju omi asju teha. Just see, et tekiks ka nagu vaba aega, et ta ei ole tegelikult selline täiskohaga kodune ema, ütleme niimoodi, et ta tahab ka üsna palju ringi käia ja kodust väljaspool asju teha. Et siis ei olnud tal ka nagu selle vastu midagi, et pool ja pool oleks, et laps on hoitud ja vaadatud.[...] Et ma arvan, et see vaba aeg ja individuaalsuse teema on pigem nagu võimalik tänu sellele jagamisele.'*

Intervjuukatkendist ilmneb, et 50/50 jagatud hooldusõiguse kasuks räägib just nimelt isikliku aja võimalus ja see, et mõlemal lapsevanemal on vabad vahendid selleks, et lapse kõrvalt tegeleda ka muude asjadega. Lisaks on märgata, et peale isikliku vabaduse pöörab intervjuueeritav rõhku ka endise partneri soovidele ja näeb asju ka teise lapsevanema seisukohalt.

Reeglina ei toodud välja jagatud hooldusõiguse negatiivseid tagajärgi. Vaid üksikud naised, kes ei olnud võrdse jagamise poolt, leidsid, et kuna jagatud hooldusõigus oli meestepoolne pealesurutud otsus, ei olnud see laste seisukohalt parim lahendus, kuna pidev kottide otsas elamine ja kolimine mõjus emade hinnangul neile väsitavalt. Samas aga lähtudes isiklikust elust, väitsid enamik kindlalt, et tänu võrdselt jagatud hooldusõigusele on neil paremad võimalused töö- ja pereelu ühildamiseks. Implitsiitselt eristasid lapsevanemad kahte erinevat elu – elu neil päevil, kui laps on koos nendega vs elu neil päevil, kui last ei ole. Viimasele antigi isikliku elu tähendus.

Enamasti mõtestati isiklikku aega läbi hobide ja sõprade. Ehk et, kui räägiti isiklikust elust või ajast, siis viidati sellele, et on aega tegeleda oma hobidega, veeta aega sõpradega või käia väljas. Huvitaval kombel seostus töö tegemine intervjuueeritavatele vabadusega, seda eriti just naiste seas. Tööd mõtestati kodusest elust päästjana, see oli mitme naise jaoks midagi sellist, mis andis neile suurema vabaduse ning võimaluse end teostada ka väljaspool kodu. Nii mõnegi naise jaoks oli väga olulisel kohal kodu ja lapse või laste kõrvalt ka tööl käimine. Naised olid küll ise nõus ja soovisid jääda lastega koju, kuid samas tundsid nad, et sellest üksi on vähe ning et lisaks koduperenaise elule soovivad nad ennast teostada ka väljaspool kodu, minnes kas ülikooli või tööle. Samas tekitas soov väljaspool kodu ennast teostada nii mõnelegi naisele varasemalt probleeme koduses elus, kuna kooselu ajal ei vaadanud mehed selle peale väga hästi, et naine tahab lapse või laste kõrvalt minna kooli või tööle. Mitmed naised ütlesid, et nendepoolse soovi peale tööle minna, ei reageerinud mehed mitte positiivselt, vaid vastupidi väga negatiivselt, vihjates, et naise koht ongi kodus ja naine peabki tegelema vaid lastega. Nende mõtete illustreerimiseks katkend ühe naisterahva intervjuust:

(Küllli, 28, 1 laps)' *Kui laps oli üks pooleaastane ja ma tahtsin hakata käima trennis, siis loomulikult ma trenni ei saand, sest tema minu last ei hoidnud, nagu ta ise ennast väljendas ja üldjuhul ega ta mind väga kuskile lubada ei tahtnud. Samamoodi oli ka kooliga, kui ma tahtsin minna kaugõppesse, siis öeldi mulle, et emad koolis ei käi. Tema arusaam oli see, et ta rääkis mulle korduvalt, et ta tahaks, et ma oleks lapsega kodus kuni laps saab seitse ja minu jaoks see ei tulnud nagu kõne allagi, sest ma tahtsin noh ikka rohkem minna tööle ja hoida elu käimas niimoodi, sest minu arvates tänapäeval naised saavad siin hakkama töö- ja pereelu ühtsena hoidmisega ja või noh paljud, et mina nagu koduseks jääda ei tahtnud[....]Poiss oli siis üle kahe aasta vana, enne seda ma jõudsin tööle minna, mida ta ju üldsegi heaks ei kiitnud, läksin osalise ajaga poodi klienditeenindajaks ja siis ma sain ainult kuulda kui õudne, et miks ma lähen ja nii vähe palka ja pole mõtet üldse tööl käia, et ma ei taha lapsega kodus olla, et ainult sellepärast tahan tööle minna ja emad peavadki lastega kodus olema ja kõik need muud etteheited.'*

Intervjuukatkendist on näha, et lisaks kodusele elule, oli intervjuueeritavate jaoks oluline ennast teostada ka väljaspool kodu. Sellest võib järeldada, et naised soovivad ennast mingil määral lahti rebida traditsioonilistest köidikutest, mille kohaselt on naiseks olemine rangelt seotud emaduse, laste ja majapidamisega. See ei tähenda, et naiste jaoks pole viimatinimetatud rollid ja tegevused olulised, vaid viitab sellele, et tänapäeva ühiskonnas on naiste jaoks järjest olulisem lisaks pereelule ka enese arendamine, õppimine ja karjäär.

3.5 Intervjuueeritavate hinnangud Eesti riigi ja kohtusüsteemi rollile 50/50 jagatud hooldusõiguse kontekstis

50/50 jagatud hooldusõiguse puhul oli kõigil juhul tegemist suusõnalise, omavahelise kokkuleppega. Sellest hoolimata kerkis Eesti riigi ja kohtusüsteemi teema intervjuudes spontaanselt esile, s.t. ma ei esitanud neile sellekohast suunavat küsimust. See viitab sellele, et intervjuueeritavad, eelkõige isad, näevad riigi rolli olulisust selles küsimuses. Kuna reeglina oli tegemist meestepoolse nõudmisega, siis naised omaltpoolt olidki sellega tihti nõus, kuna ei soovinud pöörduda kohtusse, et mitte rikkuda suhteid laste isadega. Samas vihjasid naised sellele, et kuigi soov hooldusõigus võrdselt ära jagada oli meestepoolne, oli siiski võim ja lõplik otsus nende endi teha, kuna nad teadsid, et kui nad oleksid kohtusse läinud, oleks lapsed jäetud elama nende juurde, kuna Eesti seadustes ei ole regulatiivsel tasandil paika pandud sellist võimalust, mille puhul lapsed elaksid võrdselt mõlema vanema juures. Eestis kehtivate seaduste kohaselt lähtutakse küll lapse huvidest, kuid reeglina oldi arvamusel, et lapsele määratakse üks elukoht ja seda enamjaolt ema juures.

Samal nõul olid ka mehed, kelle puhul esines üsna tihti viitamist Eesti kohtusüsteemile, mis intervjuueeritavate arvates on üsna emadekeskne. Leiti, et see on taaskord kinnistunud

arusaam, mis on jäigalt juurdunud meie ühiskonnas, et lapsed peavad lahkumineku järgselt elama emaga, sest see on alati nii olnud. Rõhutati, et meestel ei olegi tegelikult seaduslikul teel võimalik oma õiguste eest seista, sest nad on selles olukorras oma soost tulenevalt automaatselt kehvemas olukorras. Isasid nähakse ühiskondlikult kui vähemväärtuslikke lapsevanemaid ning nii mõnelgi juhul öeldi, et nad on väga suurel määral sõltuvad sellest, mida ja kuidas naised otsustavad hooldusõiguse jagamisel teha. Kui koos elades on uurimuses osalenud intervjueeritavate juttudes näha viiteid mõnevõrra patriarhaalsele elukorraldusele, siis lahkumineku järgselt muutub olukord nende silmis pigem patriarhaalseks, kuna laste hooldusõiguse küsimustes on enamike intervjueeritavate arvates otsustusõigus pigem naiste käes. Selle illustreerimiseks taas üks katkend, mis iseloomustab neid mõtteid:

(Peeter, 41, 2 last) 'Ja asi muutus mingi hetk ja ta andis kohtupaberid sisse küll, aga siis oligi, et ma käisin pidasin juristiga nõu, ütles, et Eesti Vabariik, et sul ei ole põhimõtteliselt midagi võita. Sest kui asi läheb kohtusse ja kui naine ei ole mingit moodi nõ ebakompetentne või noh et nagu ei suuda lapse eest hoolitseda, siis isal ei ole mingit võimalust last enda juurde saada. Sest Eesti riik näeb ette, et lapsel on üks kodu ja ongi kõik. Põhimõtteliselt sa jäädkki nagu ilma lapsest.[...] ja see ongi nii kurb ja kõige hullem kogu selle olukorra juures ongi see, et mul ei ole mitte mingit võimalustki nõ saada nagu kelleltki abi. Sellepärast, et kui naine nagu flipib niimoodi ära, siis see ongi nagu tema mängumaa. Nagu täielikult.[...] No aga Eestis kohtusüsteem on ju täiesti erapooletu. Kui mõlemad vanemad on normaalsed ja justkui sobiksid last kasvatama, siis määratakse ikkagi laps elama ema juurde.'

Intervjuukatkendist ilmneb, et suhtumine Eesti kohtusüsteemi ja seadusandlusesse on isade poolt pigem negatiivne, kuna tuntakse, et nad on ühiskondlikult madalamal ja kehvemal positsioonil. Arvatakse, et sügavalt juurdunud emadekeskse suhtumisega kohtusüsteemis ei ole isadel isegi mõtet üritada laste hooldusõiguse teemat puudutada, kuna on juba ette teada, et nad jäävad kaotajaks. Seetõttu on isad laste hooldusõiguse osas väga sõltuvad emadepoolsest tahtmisest ja valmisolekust aktsepteerida isasid täisväärtuslike lapsevanematena.

4 ARUTELU JA JÄRELDUSED

Käesoleva bakalaureusetöö peamiseks eesmärgiks oli uurida, kuidas jõuavad lapsevanemad lahkumineku järgselt ebatraditsioonilise 50/50 jagatud hooldusõiguseni, millised tähendusi jagatud hooldusõigusele omistatakse ning kas ja kuidas selline elukorraldus aitab soodustada egalitaarseid soosuheteid. Valimi väiksust ja töö iseloomu silmas pidades ei ole minu töö eesmärk teha üldistusi laiemale ühiskonnale, vaid püüda mõista ja mõtestada inimeste kogemusi jagatud hooldusõigusega ning tõlgendada neid vastavalt uurimisküsimusele. Minu uurimus keskendub sooaspektist uuele ebatraditsioonilisele olukorrale ja ma teen järeldusi selle kohta, kas ja kuidas see võib viia egalitaarsemate soosuheteni.

Töös läbiviidud intervjuudest ilmnes, et uurimuses osalenud lapsevanemad rääkisid kooselu perioodil olnud pereelust kui traditsiooniliste soo- ja perenormide järgi üles ehitatud ajast. Peamiselt põhjendati seda sellega, et see on alati nii olnud ja peabki nii olema, mis kinnitab ka varasemaid uuringuid selle kohta, et eestlastel on tugevasti juurdunud traditsioonilised soonormid, mille järgi ema on laste peamine hooldaja ja isa on ema abiline, kes kindlustab perekonda majanduslikult (Huul, 2013; Pajumets, 2010; Hansson, 2007). Sama tulemust kinnitab ka intervjuueeritavate poolt räägitud kogemus selle kohta, et kui saadi teada, et laps on sündimas, hakkasid naised emalikult „pesa punuma“ ja mehed isalikult rohkem tööd tegema ja muretsema pere majandusliku poole eest. Just niiviisi nähaksegi perekonda traditsiooniliselt toimimas ja toimub traditsiooniliste soonormide taastootmine. Selleks, et ühiskonnas saaksid toimida egalitaarsemad soosuheteid, on oluline, et tasanduksid erinevused naiste ja meeste traditsioonilistes rollijaotustes (Sepper, 2010). Seetõttu ongi töö käigus läbiviidud intervjuude puhul oluline ja huvitav asjaolu, et kuigi kooselu perioodist rääkides tõstsid inimesed esile rohkem traditsioonilisi soonorme, siis lahkumineku järgselt vastuvõetud otsusega jagada laste hooldusõigus võrdselt, hakati traditsioonilisi soonorme vaidlustama ja ümber mõtestama. Selles olukorras asetuvad naised ja mehed ebaharilikesse rollidesse, mis ei ole ajalooliselt ja kultuuriliselt seotud vastava sookategooriaga.

Enamikel juhtudel jõuti konkreetse otsuseni meestepoolse surve tulemusena. Kui LPA-s (2011:59) leiti, et meestepoolne valmisolek jääda väikelastega mingiks ajaks koju on hakanud tõusma, siis sarnast isadepoolset huvi laste kasvatamise ja nende elus osalemise osas tõstsid esile ka minu uurimuses osalenud inimesed. Mehed ise avaldasid soovi, et nad

tahavad ka lahkumineku järgselt emadega võrdselt osaleda oma lapse või laste elus ning panustada vähemalt pool aega lapse kasvatamisesse. Isad olid antud küsimuses üsna resoluutsed ja nõudsid, et lahku minnes peab laps või lapsed vähemalt pool aega isaga veetma. Selline lahendus on Eesti kontekstis pigem ebaharilik, kuna traditsiooniliselt ollakse seda meelt, et lahkumineku korral peaks jääma laps(ed) elama emaga (Hansson, 2010). Minu uurimises osalenud inimeste puhul oli arvamus pigem vastupidine – üldiselt leiti, et lapsel peab olema võimalus suhelda mõlema vanemaga ning ainuke võimalus selleks oligi jagada aeg, mille laps kummagi vanemaga veedab, võrdselt. Kuna tegemist oli üldjuhul isadepoolse väljapakutud variandiga, siis võib järeldada, et mehed ise soovivad laste kasvatustöös osaleda rohkem kui varasematel aegadel. Siinkohal on muidugi huvitav vastuolu nende isade puhul, kes kooselu ajal rääkisid sellest, kuidas elati traditsioonilist pereelu, mille puhul laste ja koduga seotud kohustused olid enamasti naiste kanda, aga nüüd lahku minnes viidatakse isade õigustele ja sellele, et nad on naistega samaväärsed lapsevanemad. Esineb teatav ebakõla selles osas, kas isa mõiste kooselu ja lahusoleku ajal on üksteisest erinevad? Kui kooselu ajal peetakse enamasti mehelikuks ja seetõttu isadele iseloomulikuks seda, et nad hoolitseksid pere majandusliku heaolu eest, siis lahku minnes hakatakse nägema ja rõhutama ka lapsevanemaks olemise poolt, millega käivad kaasas kohustused ning emotsionaalne ja kasvatuslik pool. 50/50 jagatud hooldusõiguse mudeli kasutuselevõtuga muudavadki lapsevanemad neid tähendusi, mida omistatakse lapsevanema rollile, eelkõige isarollile. Isad ei ole selle mudeli järgi vaid liikuvaks rahakotiks, vaid on emade kõrval laste jaoks täisväärtuslikud lapsevanemad. Nad tegelevad igapäevaste probleemidega, hoolitsevad laste heaolu eest, koristavad, teevad süüa, pesevad riideid jms. See kõik näitab, et uues esilekerkinud olukorras, muutuvad ka tähendused, mida varasemalt isarollile ei omistata.

Enamik intervjueeritavatest tõdesid, et olukord, kus kooselu ajal oli mehe peamiseks huviks ja kohustuseks töö ja rahateenimine, muutus olulisel määral, kui otsustati lahku minna. Sellest hetkest alates, kui lepidi kokku, et lapse hooldusõigus jagatakse pooleks, hakkasid mehed oluliselt vähem tööd tegema ja rohkem lapsele pühenduma. Tegemist on vastuolulise nähtusega, kuna koos elades väitsid paljud mehed, et muudmoodi ei olegi võimalik elada, et keegi peab ju tööl käima ja raha teenima. Samas aga olukorras, kus naist enam kõrval ei ole tegemas kõiki igapäevaseid asju, sh tegelemas lapsega, leidsid ometi pea kõik mehed võimalusi, et vähem töötada, haige lapsega kodus olla ning süüa teha ja koristada. On märgata isade hoiakute muutumist vastavalt uuele olukorrale. Kui koos

elades olid suhtumine ja hoiakud pigem sellised, et elukorraldus, kus ema jääb lapsega koju, on loomulik ja seda ei peakski muutma, siis lahku minnes tekkis vajadus need hoiakud enda jaoks ümber mõtestada. Tegemist on olulise tulemusega, kuna see kinnitab seda, et soonormid on üsna paindlikud ja muutuvad kiiresti, nad on olukorra ning keskkonnaspetsiifilised. Sama ütlevad ka West ja Zimmermann (1987) oma sooloome teooriaga, kus nad väidavad, et sugu (antud juhul soonormid) ei ole staatus, vaid me loome seda ise erinevates sotsiaalsetes olukordades, interaktsioonis teiste inimestega.

Uus elukorraldus tõstatab veel ühe huvitava küsimuse – kui lahkuminekü järgselt avaldavad isad väga tugevat soovi osaleda oma lapse või laste elus ja nendega tegeleda, siis mis on need põhjused, miks paljudel juhtudel kooselu ajal seda ei tehta? Kas on tegemist olukorraga, kus tugevalt juurdunud soonormid võivad takistada egalitaarsemate soosuhete tekkimist perekonnas? Naised, võttes omaks ema, kui peamise lastehooldaja, rolli ning mehed, võttes omaks isa, kui pere peamise leivatooja, rolli ongi nendes tegevustes nii sees ja kuna olukord tundubki mõlemale täiesti normaalse ja loomulikuna, ei tekigi kellelgi tunnet, et midagi võiks teistmoodi olla või teha? Seda mõttekäiku kinnitab osaliselt ka intervjuudest ilmnenu arvamus, et emad ise ei tahtnud väga lapsega seotud toimetusi teistele inimestele, k.a isadele jätta ning lisaks leiti, et kuna isad iseseisvalt nende asjadega toime ei tule ja vajavad pidevat naistepoolset juhendamist, on lihtsam ise need asjad ära teha. Sarnaselt on kirjutanud ka Pajumets oma artiklis, kus leidis, et isadele jäetakse reeglina lastega tegelemisel sekundaarsed rollid ja ootused neile on tagashoidlikumad (Pajumets, 2007:55). Peamiselt põhjendati seda sellega, et emadel kui laste kandjatel, on juba looduse poolt antud erilised võimed ja sättumus lükata oma individuaalsus, isiklikud soovid ja vajadused mõneks aastaks tahaplaanile ning pühenduda täielikult lapsele (ibid). Sellest võib järeldada, et laste eest hoolitsemise oskust peetakse millekski selliseks, mis tuleneb inimese bioloogilisest soost ning on meeste jaoks kättesaamatu. Siinkohal võib ühe näitena käsitleda ka minu uurimuses osalenud inimeste kogemusi, just meestepoolseid kogemusi, mille kohaselt oleksid nad enda sõnade järgi väga hea meelega nõus lastega ise koju jääma, kui keegi selleks vaid võimaluse annaks. Kuna regulatiivsel tasandil on see võimalus tagatud, tekib küsimus, mida peetakse silmas võimaluse andmise all? Kas on taaskord tegemist kinnistunud soonormide ja arusaamade tulemusega, mille kohaselt naised on emarolli nii omaks võtnud, et nad ise ei ole nõus lapsi meestega koju jätma? Pajumets (2010) on oma artiklis kirjutanud samast nähtusest, kus ta nimetas naiti „emalikeks väravavahtideks“, kes ei lase eriti lastega seotud toiminguid

isadel teha ja seetõttu hääbub ka meeste isaidentiteet ning neil ei olegi võimalik lastega koju jääda ja nende kasvatamises suuremat rolli mängida. Teisest küljest võib teoretiseerida selle üle, kas võib tegemist olla hoopis demagoogiaga? Kas mehed tõepoolest sooviksid lastega ise koju jääda ja võtta töölt aeg maha või on tegemist olukorraga, kus nad ise ka eriti peale ei käi ja lasevad asjadel minna nii, nagu nad ikka on läinud? Siinkohal on oluline roll riigil, mis saaks veelgi enam soodustada isade väikelastega kojujäämist, sest tuginedes Skandinaavia riikide praktikatele (nt Norra, Island, Rootsi), on spetsiaalselt isadele mõeldud isakvoot (*father quota*) jõudsalt tõstnud isade osakaalu, kes seda võimalust kasutavad (Biin jt, 2013). Sealjuures ei tekiks ka seda olukorda, kus ühel partneril oleks tulenevalt soost teise otsuse üle rohkem võimu, sest isakvoodiga ongi teatud osa lapsehoolduspuhkusest isadele reserveeritud ja ette nähtud (Biin jt, 2013; Toming, 2007).

Varasemad uuringud mujal maailmas on näidanud, et jagatud hooldusõigusel ei ole lastele positiivne mõju (Spruijt & Duindam, 2010; Harris-Short, 2010). Kuigi minu töö puhul ei olnud tegemist uuringuga, mis oleks otseselt keskendunud laste heaolule, tõstsid seda intervjuueeritavad ise eksplitsiitselt esile. Uurimuses osalejad leidsid reeglina, et jagatud hooldusõigusel ei ole lastele mitte negatiivne, vaid positiivne mõju. Tihtipeale tõsteti esile seda, et lapse seisukohalt on selline lahendus kõige õigem ja parem ning usuti, et olukorras, kus laps saab elada võrdselt mõlema vanema juures, kannatab laps kõige vähem. Pigem rõhutati seda, et olulised on lapsevanemate omavahelised suhted ning kui lapse kasvatamise osas kehtivad ühised reeglid, siis on jagatud hooldusõigus igatahes parem kui traditsiooniline – laps elab emaga – variant.

Eelnevat arutelu silmas pidades võib väita, et egalitaarsemate soosuhete tekkimisel (eelkõige perekonnas) on oluline, et lisaks perekonnasiseselt märgataks ja teadvustataks isade panust laste kasvatamisele ka ühiskonnas laiemalt. Seda on esile tõstetud ka mitmetes uuringutes, mida on Eestis viimastel aastatel läbi viidud (vt nt LPA, 2011; Kasearu, 2009; SVM, 2013:41). Samas on SVM-i (2013) tulemuste kohaselt hoiakuliselt hakanud Eestis suhtumine lapsevanemate võrdsusesse muutuma järjest egalitaarsemaks, kuid käitumuslik pool erineb sellest tugevalt. Minu uurimuses osalenud inimeste puhul oli tegemist paaridega, kellel reeglina kooselu ajal ei panustanud lapsevanemad võrdselt lastega seotud toimingutesse, kuid uude olukorda sattudes muutusid nende suhtumine ja hoiakud egalitaarsemaks. Lahkumineku järgselt nähti nii ema kui isa olulisust. Seda näitavad minu töö tulemused, mille kohaselt väärtustatakse ja tõstetakse tugevalt esile 50/50 jagatud

hooldusõiguse positiivse poolena seda, et isadel säiliks või tekiks lapsega tugev side. Seda leidsid nii mehed kui ka naised ning rõhutati eelkõige just seda, et mõlemal lapsevanemal peavad laste suhtes olema samasugused kohustused. Samuti ilmnes, et seda pooldasid nii need emad, kes ütlesid, et juba koos elades tegeles mees lapsega väga palju kui ka need, kelle puhul mees oli kooselu perioodil pigem pidevalt tööl. Siiski leidsid ka nemad, et olenemata sellest, et esimestel aastatel isa lapse elus väga suurel määral ei osalenud, on tal õigus ja kohustus oma lapsega ka lahkumineku järgselt suhelda. Need tulemused kinnitavad ka varasemalt välja toodud mõtteid, et tänapäeval oodatakse isadelt lisaks pere majandusliku poole eest hoolitsemisele ka suuremat pühendumist oma lastele ning viimasel ajal on Euroopas, sh ka Eestis kasvanud nende isade osakaal, kes peavad oluliseks seda, et nad saaksid osaleda lapse kasvatamises (Toming, 2007:67). Uut isadust iseloomustavad sõnad nagu seotus, pühendumus ja osalus ning emotsionaalne suhe isa ja lapse vahel (ibid). Kuna need sõnad iseloomustavad ka 'head' ema, võib öelda, et uue isaduse kaudu konstrueerivad mehed oma rolli, millega nad kombineerivad nii mehelikeys kui naiselikeys peetavaid jooni (Brandth & Kvande, 1998). Kuigi siia maani on uue isaduse mõistet kasutatud uuringutes, mis keskenduvad paarisuhetele (vt nt Toming, 2007; Hansson, 2010), võib öelda, et uus isadus on üheks oluliseks märksõnaks, mida on võimalik rakendada ka jagatud hooldusõiguse kaudu ning seeläbi on võimalik soodustada egalitaarsemaid soosuhteid.

Ühe olulise aspektina, mille kaudu on veel võimalik antud lahendusega soodustada egalitaarsemaid soosuhteid, võib välja tuua intervjuueeritavate poolt tihti mainitud isikliku aja ja töö- ning pereelu ühildamise. Nimelt oldi üsna üksmeelselt nõus, et tänu 50/50 jagatud hooldusõigusele on lihtsam ja kergem sättida omi asju, olgu nendeks siis tööga, trenniga või muude hobidega seotud toimetused. Sellega nõustusid nii mehed kui naised ja mõnel juhul oli see isegi jagatud hooldusõiguse kasutuselevõtu esimeseks põhjuseks. Võib eeldada, et sel moel kohustuste ja vastutuse jagamine (nii majandusliku kui emotsionaalse) lapsevanemate vahel, aitab suuresti kaasa inimeste isikliku, väljaspool kodu olevale elu olemasolule, mille olulisust rõhutati intervjuudes väga tugevalt.

Lisaks indiviidi tasandil tehtavate muudatustega hoiakutes ja käitumises, on egalitaarsemate soosuhete soodustamisel oluline roll ka ühiskonnal, täpsemalt riigil. Teitelbaum (1994) on oma artiklis kasutanud mõistet *gendered custody* ehk soolistatud hooldusõigus, millega ta viitab riiklikul tasandil kasutuselolevale mudelile, mille puhul eelistatakse laste hooldusõiguse määramisel emasid, kuna reeglina on lastel emadega

tugevam side. Ka minu poolt läbiviidud intervjuudest ilmnes, et inimeste hinnangul on Eestis kasutusel pigem soolistatud hooldusõigus. Intervjueeritavad ei kasutanud küll seda konkreetset mõistet, aga leiti, et Eesti kohtusüsteem on üsna erapoolik ja emadel on hooldusõiguse küsimuses oluliselt suurem sõnaõigus kui isadel. Kuna uurimuses osalenud inimesed tõid riigi ja kohtusüsteemi rolli ise sisse ilma minupoolse suunamiseta, võib järeldada, et ühe olulise panusena egalitaarsemate soosuhete tekkimisel nähakse ka riigi ja seaduste rolli, mille puhul peaks lisaks tavapärasele – lapsed jäävad emaga – lahendusele kaaluma ka teisi variante. See ei tähenda, et jagatud hooldusõigus peaks olema esimene lahendus igas olukorras, aga see ei tohiks olla ka täielikult välistatud variant.

Kuna käesoleva töö raames intervjueeritud inimeste puhul ei olnud tegemist endiste elukaaslastega, s.t mehed ja naised ei moodustanud paari, oleks töö edasiarendamise mõttes huvitav läbi viia intervjuud niimoodi, et juhtumi moodustaksid mees ja naine, kes kunagi elasid koos, aga lahkumineku järgselt on lapse või laste hooldusõiguse võrdselt ära jaganud. See aitaks veel paremini hoomata terviklikku pilti sellest, kas ja kuidas erinevalt näevad sama perioodi ja olukorda inimesed, kes on seda koos kogenud. Lisaks annaks see parema pildi sellest, kas inimesed, kes otsustavad sellise lahenduse kasuks, on juba koos elades egalitaarsemate vaadetega või mitte.

5 KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö tulemusena selgus, et kuigi teatud olukordades ja kooselu eluperioodist rääkides, olid intervjueeritavatele iseloomulikud pigem traditsioonilised pere- ja soonormid, siis vastavalt olukorra muutusele, toimusid muudatused ka hoiakutes ning liiguti egalitaarsemate vaadete ja käitumise poole. See kinnitab, et soonormid on väga paindlikud ja muutuvad kiiresti vastavalt neile antud tähendustele. Minu töö on oluline mõistmaks, kuidas ühiskonnas välja kujunenud käitumismustrid, väärtushinnangud ja arusaamad, võivad takistada muutuste teket, mis on olulised egalitaarsemate soosuhete poole pürgimisel. Olulist rolli mängivad siinkohal nii inimeste individuaalsed maailmavaated kui ka ühiskondlikult aktsepteeritud normid.

Tulemustest ilmnes, et 50/50 jagatud hooldusõigus aitaks kaasa egalitaarsemate soosuhete poole liikumisele mitmest erinevast aspektist. Esiteks annab antud hooldusõigus võimaluse näha ja tunnustada ka isade panust ja olulisust laste kastavamisel, see aitab muuta isarolli tähendust. Lisaks sellele, aitab jagatud hooldusõigus võrdsustada lapsevanematele langevat koormust, neil on võimalik jagada nii majanduslikke kui ka emotsionaalseid kohustusi. Samuti on jagatud hooldusõiguse näol tegemist õiglase olukorraga, kus mõlemal vanemal on võimalik edukamalt ühildada pere- ja tööelu ning olla aktiivne nii kodu- kui ka töösfääris.

Lisaks privaatsfääris tehtavatele muudatustele, mis on egalitaarsemate soosuhete poole liikumisel olulised, ilmnes töö tulemustest, et oluline roll nende poole pürgimisel on ka riigil ja seadustel. Riikliku perepoliitika meetmetega on võimalik suurel määral soodustada lapsevanemate võrdsust nii koos elades kui ka lahku minnes. See omakorda aitaks tasapisi kaasa ka ühiskondlike väärtushinnangute muutumisele ja kinnistunud arusaamade vähenemisele ning aitaks veelgi enam tasandada erinevuseid naiste ja meeste traditsioonilistes rollijaotustes, mis on üheks olulisimaks muudatuseks egalitaarsemate soosuhete poole liikumisel.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Ainsaar, M. & Talves, K. (2012). (toim.) *Sooline ebavõrdsus tööelus: arengud Eestis ja rahvusvaheline võrdlus*. Lõppraport. Tartu Ülikool.
- Biin, H., & jt. (2013). *Eesti vanemapuhkuste süsteemi analüüs*. Praxis.
- Bittman, M., England, P., Folbre, N., jt. (2003) When does gender trump money? Bargaining and time in household work. *American Journal of Sociology* 109(1), 186–214.
- Brandth, B. & Kvande, E. (1998). Masculinity and Child Care: The Reconstruction of Fathering. *The Sociological Review* 46 (2), 293-313.
- Brandth, B. & Kvande, E. (2009). Gendered or Gender-Neutral Care Politics for Fathers? *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. July (1), 177-189.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77-101.
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York/London: Routledge.
- Elliott, J. (2005). *Using Narrative in Social Research. Qualitative and Quantitative Approaches*. Sage Publications.
- Engels, F. (1884/2010). *The Origin of the Family, Private Property and the State*. Chapter II, *The Family*, 45-88. (E. Untermann, Trans.)
- Eurostat (2011). Women and men in the EU seen through figures. Eurostat Press Office.
- Fehlberg, B., Millward, C. & Campo, M. (2011). Shared post-separation parenting Pathways and outcomes for parents. *Family matters, Vol.86*, 33-39.
- Gaunt, R. (2013). Breadwinning moms, caregiving dads: double standard in social judgment of gender norm violators. *Journal of Family Issues, Vol. 34*, 3-24.
- Gornick, J. C., & Meyers, M. K. (2004). Supporting a Dual-Earner / Dual-Carer Society: Lessons From Abroad. *New York: The New Press: A Democracy that Works: The Public Dimensions of the Work and Family Debate*.
- Gregory, A., & Milner, S. (2008). Fatherhood regimes and father involvement in France and UK. *Community, Work and Family Vol.11, No.1*, 61-84.
- Hansson, L. (2007). Lahutusjärgsed pered tänasel perekonnaaastikul. *Haridus*, 37-41.

- Hansson, L. (2010). Parenting in Post-Divorce Estonian Families: A Qualitative Study. *Sociological Research Online 15(1) 1*.
- Harris-Short, S. (2010). Resisting the march towards 50/50 shared residence: rights, welfare and equality in post-separation families. *Journal of Social Welfare & Family Law, Vol.32 Issue 3, 257-274*.
- Holborn, M. & Steel, L. (2012). *Feminism and the Family: An Introduction. Student Support Materials for AQA AS Sociology: Unit 1: Families and Households*.
- Huul, M.-L. (2013). *Lahuselavad isad Eestis - isa ja lapse vahelise piiratud suhte kontekst. Magistritöö. Tallinna Ülikool*.
- Jovchelovitch, S., Bauer, M. W. (2000). Narrative Interviewing. In: Bauer, M. W., Gaskell, G. *Qualitative Researching with Text, Image and Sound. A Practical Handbook for Social Research. SAGE Publications*.
- Järviste, L. (2010). Sooline võrdõiguslikkus ja ebavõrdsus: hoiakud ja olukord Eestis 2009.aastal. Sotsiaalministeeriumi toimetised 3/2010. Tallinn: Sotsiaalministeerium.
- Karu, K., & Kasearu, K. (2011). Slow step towards dual-carer/dual-earner family model: why fathers do not take parental leave. *Studies of Transition States and Societies. Vol 3/Issue 1, 24-38*.
- Kasearu, K. (2009). Muutuvad pereväärtused muutavas Eestis. Tallinn: Rahvastikuministri Büroo. URL: <http://www.andmemasin.eu/reports/failid/661-muutuvad-perevaartused-muutavas-estis.pdf> (10.05.2015).
- Koivunen, A. & Liljeström, M. (2003). *Võtmesõnad: 10 sammu feministliku uurimiseni. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus*
- Lawler, S. (2002). *Narrative in Social Research. In: May, T. Qualitative Research in Action. SAGE Publications*.
- Luuk, M. (2008). Üksikemad ja vaesus. *Sotsiaaltöö 5/2008, 57–60*.
- Markham, M. S., & Coleman, M. (2012). The Good, the Bad, and the Ugly: Divorced Mothers' Experiences With Coparenting. *Family Relations, 61(4), 586–600*.
- Marling, R. (toim.) (2011). *Sissejuhatus soouuringutesse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus*
- OECD Family Database (2010). The structure of families, Chapter 1. <http://www.oecd.org/els/family/database.htm#structure> (12.03.15)
- Pajumets, M. (2007). Ei maksa seda isatamist väga üle ka pingutada. *Ariadne Lõng, 1/2. Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus. Vol 7, 49-64*.

- Pajumets, M. (2010). Estonian Couples' rationalizations for fathers' rejection of parental leave. *Fathering, Vol.8, No.2*, 226-243.
- Pajumets, M. (2012). *Post-socialist masculinities, identity work, and social change: an analysis of discursive (re)constructions of gender identity in novel social situations*. Doktoritöö. Tallinna Ülikool
- Parsons, T., & Bales, R. F. (1955). *Family Socialization and Interaction Process*. Glencoe, Illinois, Free Press.
- Perrone, M. K., Wright, L., & Jackson, Z. V. (2009). Traditional and nontraditional gender roles and work-family interface for men and women. *Journal of Career Development*, 8-24.
- Poolakese, A., Reinomägi, A. (2008). Vaesus ja sotsiaalne kaitse. *Kogumik Lapsed. Children*. Tallinn: Statistikaamet, 20–38.
- Pärtel, K. & Petti, K. jt. (toim.) (2013). Soolise Võrdõiguslikkuse Monitooringu uuringuraport ja aruanne.
- Riessman, C.K. (2003). *Narrative Analysis. Narrative, Memory and Everyday Life*. SAGE Publications.
- Riessman, C. K. (2008). Thematic Analysis. In: Riessman, C.K. *Narrative Methods for the Human Sciences*. SAGE Publications, lk. 53-77
- Roosalu, T. (toim.) (2013) Soolise Võrdõiguslikkuse Monitooring. Artiklite kogumik. Tallinn: Sotsiaalministeerium.
- Saar, A. (2009). Muutused Eesti väärtushinnangutes aastail 1990–2008. *Eesti inimarenguaruanne 2009*. Peatükk 5.2, 108-114.
- Sepper, M-L.(2010). Naised ja mehed. Võrdsed õigused, võrdne vastutus. Ülevaade soolise võrdõiguslikkuse seadusest. Tallinn: Sotsiaalministeerium.
- Sinisaar, H. & Tammpuu, P. (2009). Ühe vanemaga pered: probleemid, vajadused ja poliitikameetmed. Poliitikanalüüs. *Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 4/2009*.
- Sotsiaalministeerium (2011). Laste ja perede arengukava 2012-2020. URL: http://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/laste_ja_perede_arengukava_2012_-_2020.pdf (07.03.15)
- Spruijt, E. & Duindam, V. (2010). Joint Physical Custody in The Netherlands and the Well-Being of Children. *Journal of Divorce & Remarriage, Vol.51 Issue 1*, 65-82.
- Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus (RAKE). (2013). Vanema hooldusõiguse määramise uuring. URL:

http://www.ec.ut.ee/sites/default/files/www_ut/vanema_hooldusoigus_loppraport_i_sbn.pdf (26.11.14)

Teitelbaum, Lee E. (2014). Divorce, Custody, Gender, and the Limits of Law: On "Dividing the Child". *Michigan Law Review*, Vol. 92, No. 6, 1808-1839.

TNS Emor, Sotsiaalministeerium (2008). Laste kaasatus ja vanemaharidus Eesti ühiskonnas: väärtushinnangute uuringu RISC erianalüüsi raport. URL: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/RISC_2_0eriaruane_Pere_20ja_lapsed_2008_L6plik_28.05_1_.pdf (08.04.2014, raport ei ole enam internetist kättesaadav).

Toming, M-L. (2007). Isarolli muutumine - isa lapsega kodus. *Ariadne Lõng*. Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus. Vol 7, 65-77.

Valma, K. (2012). *Lapse parima huvi väljaselgitamine tsiviilkohtumenetluses vanematevahelistes hooldusõiguse vaidlustes*. Magistritöö. Tallinna Ülikool

West, C. & Zimmerman, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender and Society*, Vol.1, No. 2, 125 -151